

D

1368-2

714

A'

TAPASZTALT
KONYHAKERTÉSZ.

EGY
HÁZI ÉS SEGÍTŐ KÖNYV
MINDENIKNEK,
KI
KERTJÉT SZEMBETÜNŐ HASZONNAL
AKARJA MÍVELNI.

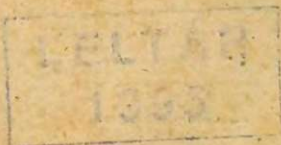
KIADTA
PECHT J. A.

3 0056

0109717

OMgKDK

hagy

R66427 D 1368-2
70.714

A

TAPASZTALT

Konyhakertész.

EGY

HÁZI ÉS SEGITŐ KÖNYV

MINDENIKNEK,

K I

KERTJÉT SZEMBETÜNŐ HASZONNAL AKARJA
MIVELNI

KIADTA

PECHT J. A.

Pruisz Gyula

KASSÁN,

WERFER KÁROLY CSÁSZ. KIR. PRIV. ACADEM. KÖNYVNYOMTATÓ

1834.

Lelt. 1955

27.562

Leltár 1959

LELT. 1963

E L Ő S Z Ó.

Ha a' bölcs Salamon (Salam. példabeszédi 28, 19) mondja: „A' ki földjét szántja, annak elég kenyere lesz“ ugy ezt bizonyára minden igazsal, sőt megkülönböztető értelemben, a' konyhakertre lehet magyarázni 's alkalmaztatni. A' mi a' rét, a' szántóföld nagyban, az a' kert kicsiben, mint embernek mint állatnak egy fő forrása a' táplálásnak; sőt némiképen ez amaz előtt elsőséget érdemel. A' mit a' konyhakert terem, csak az teszi a' mezei termékeket jó izüekké, hogy kénye szerint élhessen vele az ember. Konyhaczeduláink nagyon egyformán hangzanának, 's ebédjeink nagyon szűken 's fősvényen ütnének ki, ha a' kerti növények nélkül kellene lennünk. Ezek legfőbb és jelesebb tápláló szereink mint télben mint nyárban, 's egészségesnek és betegnek, erősnek és szilárdónak, ifjunak és elaggottnak, a' legalkalmasabb és legcélszerűbb eledeleket nyújtja. Megérdemli tehát minden esetre a' konyha-

kertet művelni, 's pedig jó és gazdálkodó módon.

Hogy tehát mind az, a' mi itt leginkább szükséges, a' konyhakertnek hasznos és sükeres művelésére, kevés ívekre összeronassék, hogy úgy szólva egy tekintettel átnézhesse a' kertművelő, tehát én itt a' legelkerülhetetlenebbül szükségest egybeszedtem, és úgy iparkodtam alkalmazni, hogy, a' mint reméllem, minden tanulni 's tudni szerető kertbarátot elégségesen kielégíteni fog, 's egy könnyen nem hibázza el célját.

A' világosság kedvéért még a' következőket kell ide mellékelnem:

1^{ör}. Ha az előadás folyamatajában „bégereblyezésről“ vagyon a' szó, tehát ezzel azon foglalatosságot akarom jelenteni, hol kapácska vagy gereblyével a' földnek ide 's oda húzogatója által az elvetett mag a' földdel összevegyittetik. A' mit a' szántóföldön a' borona végez, azt teszi a' gereblye a' kertben.

2^{or}. Ha a' kertbeli magvetésnél itt ott bizonyos hüvelyk (Zoll) mennyiséget mondunk, tehát az alatt nem kell azt érteni, hogy mindig méregetni szükséges volna, mennyire essék egy szem mag a' másikátul; hanem ez által csak annyira mennyire utasítást akartam adni, hogy sűrűn vagy ritkán kell e a' magot elvetni.

3^{or.} Ha a borsó duggatásnál azt mondom, hogy minden borsószem között egy hüvelyknyi helyet kell hagyni, tehát némelyek talán más véleményvel lehetnek, 's azt kívánhatják, hogy a borsót inkább sűrűn kell egymás mellé ültetni, 's pedig úgy hogy alig maradjon a legkisebb köz. A borsóknak, az igaz, külsőképen akkor igen eleven külsejük vagyon; mivel mintegy zöld falat formálnak; de bizonyára nem fognak olly gazdagon gyümölcsözni, nem fognak olly hosszú 's szép hüvelyeket teremni, mint hogy ha ritkán ültetik; mert nincs a levegőnek olly szabad átjárása, melyet a borsók különösen kívánnak. És a kinek esztendőről esztendőre pénzért, 's néha igen drága pénzért kell venni a magvat, az némünémükép gazdálkodik is.

4er. A rozátkák vagy csatornák alatt értetnek olly kis barázdák, melyeket borsó ágyakban 's ehhez hasonlóokban, vagy szabad kézzel, vagy sinor szerint csinál az ember valami hegyes karóval, vagy kapácska nyellel, vagy, a mi még könnyebb, kis töltő kapával.

5^{ör.} A mi azon szerek között említetik, melyekkel a verebeket a borsópusztitástul megtartóztatni lehet, tudni illik: némelly magvakat az embernek szájába venni, 's a t. az némellynek nevetségesnek

fog talán tetszeni 's hihetetlennek, 's szeliden mondra, izetlen babonának fogják tartani. De csak pontosan az előadás szerint kell megpróbálni — 's azután ítéletet hozni. Több esztendei tapasztalás tökéletesen meggyőzött, hogy ez bizonyosan használ, 's pedig még talán csak ez az egyetlen legegyszerűbb 's legolcsóbb szer ragyon a' veréb pusztításai ellen. Az igaz, hogy igen szembetűnő 's különös, ha a' szomszédom, a' ki ezt a' szert nem ismeri, és vagy makacsságbul, vagy hitetlenségbül használni nem akarja vagy elfelejti, — a' mi könnyen megeshetik, mivel valamint a' zsacskót az ember az ültetésre megnyitja, az előhozott magvakat legott szájába kell renni, minek előtt csak egy szemet ültetett volna — ha tudni illik az az én szomszédom magvából csak üres szalmát visz haza, ellenben pedig az én gyümölcsöm, melly az övé mellett állott, legkevesebbet sem sértett meg, verebek által. A' mint mondtam, elébb a' mint előadatott, meg kell próbálni 's azután ítéletet hozni.

6^{or.} A' plánták vagy csak nyáriak, vagy telelők — azaz télen is megmaradnak, elviselik a' fagyot, 's a' következő tavasszal ismét hajtának és nőnek. —

A' konyhakertről, 's az ezzel való bánásról.

Három fő dolog vagyon, mellytől a' konyha kertnek nagyobb vagy kisebb becese vagy haszonvehetősége függ, 's a' mellyeknek elintézése, elrendelése nagyobbára hatalmunkban áll, kivéven, a' mennyeknek áldását, melly nélkül minden emberi iparkodás és szorgalom gyümölcstelen. Ezen három fő dolgok pedig a' következők:

1ör. A' kertnek fekvése.

2or. A' földet alkotó részeknek czélirányos vegyítése.

3or. Az ezzel való bánás átaljában véve és tekintve.

Minthogy a' levegő, világosság és nap a' plántáknak növésehez legelkerülhetetlenebbül szükségesek, tehát a' kertre, a' mennyire lehetséges, olly helyet kell választani, melly nyílt, 's délnek vagy keletnek fekszik, 's a' durva éjszaki szelek toldulásinak nincs kitéve, 's ez bizonyára legalkalmasabb lészen konyha vagy zöldséges kertnek. Egy olly kert, mellynek keleti déli napja van, hamindjárt a' délutáni napban nem is részesülne, még is mindent hamarébb fog megérlelni, mint egy más, mellyet p. o. a' nap csak tiz órákor ér,

hamindjárt leszálltáig is sütni rá. Ezt az utóbbit helyheztetésének tekintetéből, minden esetre, csak a közészerűekhez kellene számítani, azonban zöldség termesztésre még is alkalmas volna, főkép ha az éjszaki szelek ellen oltalmazva lenne. Holott ellenkezőképen egy olly kert, melly házak közé vagy szorítva, vagy nagy fákkal beültetve 's ez által a szükséges világosságtól, a kertnek olly igen szükséges napfénytől és harmattól meg van fosztva, mint konyhakert minden becs nélkül való volna, minthogy alig teremne egyetlen egy kerti növény, az illy czéliránytalan helyezésben, 's így a vetés és munkálás költségeit nem fogná jutalmazni. A ki azonban az illy helyet még is mint konyhakertet ohajtáná használni, annak mindennek előtt azon kellene iparkodni, hogy a nagy fáknak kiirtása által, több szabad levegőt és napsugárt szerezzen nekie. Azonban vannak sok kertek, mellyek egész nap ki vannak téve a nap sugárinak. Ez olly fekvés, mellyet szinte különféle plánta nem szeret, de ezen még is könnyebben lehet azzal segíteni, hogy ha a rabátokat és vetemény-ágyak széleit pyramis vagy törpe fácskákkal körülülteti az ember, 's a kertnek déli részében, több magasra felfolyó növényeket vet az ember p. o. babot 's borsót, de mindent illendő mértékletességgel. A mennyire nagy befolyása van a kert fekvésének, annyira tekintet érdemel a kertnek földje. A főzelékek és különféle növények számára rendelt földnek, se igen nehéznek, se igen könnyűnek vagy fővényesnek vagy porladozónak nem kell lenni, mert az első esetben, nem csak hogy minden eső után igen nedves és nyirkos, és

igy nehezen lehet belévetni, hanem állandó szárazság mellett még repedéseket is kap. Továbbá az illy föld több finomabb növényekre, főkép pedig gyökerekre 's hagymákra 's a' t. nem alkalmas, nem használható 's így nem kerti föld. Ennek megjavíthatására vegyél használt varga csert (Gárberlöh) vagy fűrészport, faföldet, hulladék levelet, tursát azaz gyeptözeget, röviden mind azt, a' mit az ember az illyes vagy ehhez hasonló materialékból kaphat, hányd egy kevés fris ganéjjal, 's a' levegőn szertehullott oltatlan mészszel egy rakásba, öntözgesd meg jó árnyékszék lével, 's egy esztendő mulva használd keverésre kertedbe. Ha ezen bánásmódot egymás után néhány esztendeig folytatod, tehát konyhakertünk földjének minden hibáji megjavíttatnak. Nem különben fa vagy tőzeg vagy szappanyos hamuval is lehet a' ragadós nehéz földet megjavítani, ha mindjárt tavasszal ezzel vegyíttetik a' föld, 's azután felülről árnyékszék folyadékkal trágyáztatik, és ezen javítás módját, melly egyszersmind a' legjobb trágyázás, kívánnók mindenütt, a' hol kivihető, használtatni, ezt még jobban javaslom mint a' legjobb trágyázást, mivel ez nem táplálja a' dudvát és férgeket, a' mi ellenben a' szokott trágyázás által hosszas tapasztalásom szerint, bőven tápláltatik.

Az igen könnyű vagy az olly föld, mellynek természettől fogva való keverésében sok fővény, mész vagy porföld vagyon, mint kerti föld ugyan igen könnyű, 's majd minden időszakban művelhető, de nem minden növényeknek adja azt, a' mi nekik állandó helyezésök végett 's azon táplálatra nézve, mel-

lyet a' földből szivnak, szükséges. Így p. o. bab, zeller, borsó, igen könnyű földben soha sem felel meg reménységünknek. Azután az ilyen föld felette gyorsan kiszárad, 's így nyárrban folyvást tartó öntözést kíván, 's még is, mind e' mellett retek, saláta mindjárt magba hajt. Ennek javítását az által lehet elérni, hogy valamint a' nehézkés földnek javításánál, könnyű szereket, úgy itt nehezeket kell venni, p. o. réti földet sok tehén ganéjjal kell egy rakásra vetni, 's minekutána jól kifort és összeolvadt, akkor ezen rakásokat az ágyakra el kell osztani, 's a' könnyű földdel jól össze vegyíteni.

Ezen föld- vagy kompost rakásokat, ott is nagy haszonnal lehet alkalmaztatni mint kerti föld javító szert, hol a' föld hártája ugyan jó de vékony, és alapja ártalmas részekből p. o. homokból, agyagból, kavicsból áll. Az illy kertekben, nem lesz olly nagy haszn a' legkövérebb trágyázás mint az előadott kompost rakások, 's így ennek használatát inkább merném ajánlani, mint a' tiszta istállóí ganéjt, mivel nem csak hogy kertünket, a' mi igen fontos, tisztán tartja, hanem még a' mit talán még kevés kertészek vettek észre: mivel az illy kert, melly azon kompost rakásokkal tartatik erőben, sokkal jobb izü zöldségeket terem, mint a' melly ganéjjal trágyáztatik.

Azenban a' legkedvezőbb fekvésű, a' legjobb földű kert is, rossz zöldségeket fog teremni, hogy ha ügyetlenül járulunk munkálásához. Én itt tehát pontos rövidséggel a' legszükségesebbet előadni fogom, a' mit a' konyha-

kert művelésénél átaljában pontosan meg kell tartani.

A' jó gazda kertjét még a' tél béköszöntése előtt trágyázza 's ássa fel. A' kerti föld felásásának őszkor vagy rövid idővel a' tél előtt, ha csak a' föld nem felette nedves, mindenképen igen nagy haszna vagyon. Mert:

1^{ör.} Az eső- 's hónap téli nedveségét, melly minden esetre a' zöltség és növényeknek növéseire olly igen szükséges, az olly föld, melly ősszel felásatott, jobban beszívja magába. A' fagy is jobban átjárthatja, lágygá, engedékennyé és termékennyé teheti, 's a' dudvának elpusztítására nézve is megszámolhatatlan hasznai lehetnek; 's minthogy tavasszal nem kell ismét felásni; így a' téli nedveség, mellyet másként téli erőnek is neveznek, annál jobban benne marad, következendőképen azután nem egy hamar száradhad ki. És innét van az, hogy az illy földben mindennemű magvak könnyebben és hamarébb is kikelnek.

2^{ör.} Ez által a' kerti munka is megosztatik, következendőképen felette megkönnyebbitetik. Mert a' mi őszkor megtörtént, annak nem kell tavaszkor történnie, a' mikor a' nélkül is elég dolog van.

3^{ör.} Ez által még korábbi gyümölcsöket is szerezhethet a' gazda. Ha a' mint szokásban van, csak tavasszal akarja valaki kertjét a' finomabb magvak számára felásatni, tehát ezzel mindaddig kell várni, míg a' fagy eloszlik, 's a' föld már meglehetősen felszáradt. De ez gyakorta igen későn szokott megtörténni. 'S késő vetésnek késő gyümölese van. Ha a' föld Martius elejével

nyitva van, 's olyan, hogy ázni kapálni 's munkálni lehet, akkor mindjárt felibe lehet a' magvat vetni, 's gereblyével bevergetni, ha tudni illik a' fennt előadottak szerint, őszkor már minden rendesen elkészítetett.

Mind az, a' mi tél előtt ásatik, azt nagyobb falatokba kell venni, mint a' mi nyárban ásatik, 's a' gereblyével nem kell kiegyengetni, hogy annál jobban kifagyjon.

A' mennyire lehet mindig frissen ásott földbe kell a' plántákat ültetni, vagy a' magvat vetni, vagy legalább ujonnan meggereblyélt földbe, minekelőtte ennek hártája kiszáradott volna, mivel a' frissiben felásott földben tett ültetések hamarébb felnőnek, vagy a' magvak hamarébb kikelnek, 's tovább is maradnak mindennemű férgectől szabadon.

Ugyan ezen oknál fogvást kell gyakrabban a' földet a' plánták kívül felkapálni, ez igen hasznos a' plánták növése előmozdítására.

Továbbá soha sem kell ugyan azon plántákat, vagy ugyan azon magvakat, ugyan azon egy helyre ültetni, vagy vetni, a' hol a' legközelebb lefolyt esztendőben állottak, ha a' kertnek nagysága 's belső jósága azt megengedi, hogy könnyen lehessen más helyet választani; mivel az ugyan azon helyre gyakrabban ültetett vagy vetett növények nem nevednek olly szépen, nem találván többé a' nekik tetsző táplálatot, holott sokkal szebbek, teljesebbek, ha más földbe helyeztetnek.

A' mi a' szabadban kívánczik állani, 's a' napsugárt szereti, mint borsó 's a' babnak minden neme, ennek soha sem kell sűrű 's árnyékos helyet adni, hanem a' szabadba kell

ültetni, hová levegő 's nap könnyen járhatnak; és szintugy a' mi inkább nedves helyet, mint szárazat kíván, szárazra, a' mi fővényeset, fővényesre kell ültetni, vagy vetni.

Azért jó 's felette hasznos, ha némelly előjelekből bizonyosan előre tudni lehet, hideg, vagy meleg nyár fog e' következni. E' tárgyrul lehet némelly utasítást ezen munkátska végével találni.

Arra is kell ügyelni, hogy ez vagy amaz vetemény, idővel mikor érni indul, egy vagy más szomszédságában lévő veteménynek ártalmára vagy akadályára ne legyen, hogy attól a' napot vagy levegőt ne tartóztassa, vagy növéseben ne akadályoztassa, hogy ha p. o. magas borsót vagy babot, valaki káposzta fajok körül ültet.

Idején kell arra tekinteni és gondoskodni, hogy mit lehet ugyan azon nyárban, még ugyan azon helyre ültetni, vagy vetni, ha az első gyümölcs már felnőtt, vagy megérett. Mert néhány helyet, 's némelly földet, egy nyáron által, egyszernél többször lehet használni. A' hol p. o. koránti borsó, saláta volt, ott lehet őszi répát vetni, 's a' hol téli répa, melly János napja körül, vagy néha hamarébb is megérni szokott, oda még kolompért (burgonya vagy bandurka) vagy késő káposztát kell ültetni, hogy haszna legyen.

Szintén arra is kell mindjárt tavaszkor vigyázni, hogy a' később ültetendő plánta, vagy vetendő mag számára hely hagyassék. p. o. késő borsónak, vagy savanyítani való babnak (paszuly).

A' ki sárga vagy mórrépat avagy vereshagyma magot vet, az egyszersmint ezzel együtt

egy kevés salátamagot is vethet. Mind a' kettő igen jól megegyez; mert mivel az utóbbi magok sokkal későbbben kelnek ki mint a' saláta, 's általában eleintén igen kis salátákat képzenek, az alatt tehát a' hamar növény saláta megérik, lemetszetik, hogy ezután a' többinek helyet engedjen.

A' borsónak különféle nemeit p. o. magosak-, alacsonyok-, czukor borsók- és ehhez hasonlókat nem különben babot soha sem kell igen közel egymáshoz ültetni, hanem mindegyikét, egy kevésé távol a' másikatul; 's pedig mennél távolabb esik egyik a' másikatul, annál jobb, mert akkor az a' mit az ember magnak akar eltenni, tisztán és hamisittatlanul marad. Ha az ehhez hasonló növények, mellyek ugyan azon egy nemhez tartoznak, közel állanak egymáshoz, akkor a' himport könnyen egyikéről a' másikra hordja a' szél, és ezután igen könnyen elkorcsosulnak, vagy fajulnak. Sőt még a' különféle kolompír nemeknél, mellyek közel ültetettek egymáshoz, észrevettem ugyan ezt.

Ha tavasszal a' korábbi fajta borsóból akar az ember béduggatni, tehát száraz és jelesen olyan helyet kell választani, mellyet a' nap megjárhat, és a' melly éjszaktul oltalmazva van, legyen ez bár fal, vagy ha más-ként nem lehet jó sövény által; 's azután most az egyszer nem szükséges reá a' ganéj. Ha a' koránti borsó kövér vagy trágyázott földbe vettetik, tehát igen szalmába szoktak hajtani, 's e' szerint később hoz gyümölcsöt.

Soha sem kell igen felnőtt, vagy igen gyenge plántákat ültetni, valamint betegeket vagy

törpéket se, mert soha sem lesz belőlök valamire való zöldség.

A' hideg 's szivos földbe jókor a' tél békőszöntése előtt, még el nem rothadott szalma ganéjt kell a' földbe ásní, hogy ez által a' föld porhanyós legyen. Egy jó földü kertet, ugy sokkal czélerányosabban fogják trágyázni, valamint már fennebb mondottuk, tudni illik, jól kiforrott kompost földdel, valamint árnyékszék folyadékkal, avagy hamuval, felül-rül, 's azután az ültetés, vagy a' vetés előtt felkapálni kell, hogy a' kerti földdel a' mint szükség összevegyitni lehessen.

A' trágyázásnak e' neme a' legkevesebb dudvát termesztí. Legjobb pedig az, hogy az esztendőnek minden szakaszában lehet használni.

Öntözésre eső-vagy folyóvíz vagy olyan víz, melly egy ideig szabad levegőben és napon állott, mindig sokkal jobb a' frís kutviznél. Az öntözésnek tavaszkor, mind addig míg de-rektül kell félni, csak reggel kell megtörténni. Nyárban azonban legjobb napnak leszálta után végezni. Ekkor a' plántákat jól de finom fecskendőkkal kell megöntözni, 's ekkor a' föld sokaíg fog nedvesen 's porhanyósan maradni.

A' rabátoknak beszegésére a' puszpáng helyett, melly a' kertekben többnyire igazi csiga magazinum, 's biztos menedék helye a' földi ráknak, inkább zsályát, lavendulát, tengeri füvet, szásszor szépet, majoránt, sóskát, metélőhagymát, kakuk füvet, vagy gypet kell venni. A' kerti földnek jó elkészítése mellett igyekezetünknek sükeres következése még legfőképen a' jó magtul függ, hogy tudni illik ez mint nemére mint csirázó tehetségére tökéletes

legyen. Az elsőt hogy tudni illik azon mag
 melyet elvetni szándékozunk, jó e (mit kelles-
 sék a' magvetésnél csinálni, hogy a' zöldség-
 nek jó fajtája meg ne változzék, arrul majd
 később fogok értekezni) azt pusztá látásbul
 nem lehet megítélni; 's így az olly magvaknak
 vásárlásánál, melyeket mi magunk nem nevel-
 hettünk magunknak, derék bizodalmat érdem-
 lő magkereskedőkhöz kell járulnunk, és soha
 sem kell azon szögekbe lyukakba bujdokló mag-
 kufárokhoz folyamodnunk, kik kalerábe mag-
 vat karfiolért, 's olaj magvat kabbisért árul-
 nak, ha csak pénzt haphatnak érette. De hogy
 azt megtudja az ember, valyon van e még a'
 magnak elég csirázó tehetsége, ezen bánás
 módját tanácsolom. Vegyél gyóles daraboc-
 kát, mint egy tenyérni nagyságut, 's tegyél
 mind azon magvakbul, melyeket megvizsgálni
 akarsz némelly szemecskét, mint egy 10 vagy
 20at, úgy hogy a' magvaknak még feldagadás-
 ra vagy csirázásra helye maradjon; tedd mér-
 sékelt melegségű vízbe, 's hadd mint egy 24
 óráig meleg szobában állani. Ezután tedd a'
 magvakat, melyek az alatt jól felduzzadtak, a'
 rongyoeskákkal együtt egy kis földdel megtöl-
 tött virág cserépbe, vagy valami más edénybe;
 öntözd meg a' benne találtató földet elégsége-
 sen; hogy jól oda ragadjon a' rongyoeskához;
 vidd ezután a' cserepet meleg szobába, hogy
 így folyvást melegben tartassanak a' magvak,
 's azért helyezd közel a' kályhához, vagy
 tedd reá. Hogy azt megtudhasd' van e a'
 földnek szükséges melegsége, dugd az ujjad
 a' földbe. Ha tehát most a' melegségnek azon
 fokát találod, melly p. o. egy jó melegágyban
 szükséges, tehát ez elegendő. Most tehát az

edényt ugyan azon a helyen 3 vagy tíz napig kell hagyni, a minő tudni illik a mag neme, hamarébb vagy később kikelő e, ezután a rongyócskát kiveszi az ember 's felbontja; 's most megnézegeti hány magoeska csirázott. Gyakran a csirácskák a rongyon is áthatottak. Ha tehát azt találja a vizsgáló, hogy minden szemecske hajtott, tehát a mag tökéletes és jó. De ha a magvaknak csak fele vagy éppen kevés csirázott, tehát könnyen meg lehet ítélni, minő a mag.

Lehet ugyan egyszerre több rongyokat különféle magokkal, ezeknek megpróbálására az edénybe dugni, csak hogy akkor mindenikéhez czédulácskát kell csatolni, mellyen a magnak neve fel írva legyen, ne hogy a kivétel alkalmatosságánál össze vegyitessenek a magok.

Azonban a legjobb mag is haszonvehetetlené válhatik kettős tévedés által, vagy legalább a kikelésre alkalmatlaná tétethetik, tudni illik.

1^{ör}. Ha dohos, nedves, rekedt helyen tartatik, vagy

2^{ör}. Ha közel függesztik fel meleg kemenczéhez, 's ha sokáig hagyják ott függeni, úgy hogy a csira kiszárad, 's azután többé fel nem dagadhat.

Ezen kívül nagy, igen is felette nagy figyelmet kíván a földnek jó elkészítése. A ki azt csak tavaszkor ásatta fel frissibe, 's ezen újonnan ásott földbe gyöngye magocskákat, p. o. majoránt, zellert, párhágymát (Porre) akar vetni, az minden bizonnyal károsodni fog; tíz magból alig fog egy kikelésre jutni; a föld igen darabos; 's így nem éri mindenütt a kis szemecskét, úgy hogy csirát és gyökeret

hajthatna, és így a' plántácska elenyész minek-
előtt kikelhetne. Ennek következtetésében az
olyan földet, melybe a' jövő tavasszal finom
magvakat akarunk vetni, már ősszel kell fel-
ásni, télen által nyugottan hagyni, 's a' mi-
helyt tavasszal az idő megengedi, mingyárt
vetni kell a' gyenge 's finom magvakat, a' nél-
kül hogy újra megforgatná az ember a' földet,
legfellyebb a' gereblyével kell könnyüdeden
meghuzogatni, hogy a' föld egy kevésé megrit-
kuljon, és a' mag könnyebben gyökereket hajt-
hasson. Ha pedig ősszel elmaradt a' felásás,
's csak tavasszal kell megtörténnie, úgy hogy
a' finom magvat, frissibe ásott földbe kell vet-
ni, tehát legott a' felásás után, darabrul da-
rabra letaposni kell a' földet; azután lassacs-
kán gereblyével ismét fel kell karczolni; úgy
a' magvat elvetni, ismét meggereblyélni, hogy
a' mag a' földdel jól össze vegyüljön. Ha na-
gyobb magokat kell tavaszkor frissiben ásott
földbe vetni, tehát minden aggódás nélkül el-
vetni kell; de mingyárt az elvetés után darab-
rul darabra, minden késedelem nélkül le kell
taposni a' földet, azután gereblyélni hogy meg-
egyenésedjen. Illy módon a' mag ha csak nin-
csen más hibája, minden bizonynal, minden-
kor jól ki kél.

A' kerti növényeknek legközönségesebb ellenségeiről, 's a' leghasznosabb szerekről kiirtásokra.

A' hangyák, de leginkább a' sárgák, valami kertben igen kellemetlen vendégek, mint-hogy a' veteményeknek és a' plántáknak valóban ártanak; azért hogy kipusztithassa az ember, tehát mindenenek előtt szemesen kutassa ki fészkeiket és rejtező helyeiket, vegye fel az egész fészket valami edénybe, 's öntse vízbe, vagy valami távul fekvő helyre, a' hol nem árthatnak. A' hol mindazonáltal ezt nem lehet véghez vinni, önts forró vizet, melly rossz olajjal van vegyítve fészkeikre.

Vagy vegyél olly csontot, mellyen még egy kevés hus vagyon, 's tedd ezt oda, a' hol tartózkodnak; nem sokára csoportosan találkoznak a' csont körül, ezután tollusöprővel le kell söpörni, egy félig vízzel töltött edénybe, 's olly helyre vinni, a' hol károkat nem okozhatnak. Ha ezt egynehányszor teszi az ember, tehát csak hamar elpusztulnak hivatlan vendégei.

Vagy végy kéménykormot, áztasd pálinkába, 's öntsd tartózkodásoknak helyére, 's mind elmennek.

Szoktak még közönséges bűdöskövet is venni, ebből ugyan két részt, ezután egy rész *origanum vulgare*t, ezt porrá törik 's összekeverik jól. Ezen port, oda kell hintegetni a' hol multatnak, 's ha szükséges volna, többször

is tenni ezt, ha az idő akkor midőn ezt a szert használad igen nedves, tehát meg kell egy keveset azon helyet öntözni a' hová az orvoság kihintettetett, 's legőtt eltávoznak.

Szinte olly hasznos és bizonyára fogantatós szer a' következendő is, tudni illik ott a' hol fészkek van, fel kell a' földet ásni, kivenni, 's helyébe nedves agyagot tenni, ekkor azután nem dolgozhatnak, és csakhamar elhagyják a' helyet.

A' terjék szagot ki nem állhatják teljességgel. Ha tehát mint egy tenyerni szélességre az ember terjéket fen, 's hogy hamar ki ne száradjon, egy harmad rész halzsírral vegyíti, 's azon fát mellyet háborgatnak ezzel körül keni, akkor is elpusztulnak. Ha attul tart az ember hogy a' fának héjára kent terjék magának a' fának árthatna, tehát legjobb rongyal, vagy papirossal vagy más fahéjával körülkötni a' beteg fát, azonnal elpusztulnak a' hangyák.

Ha valami orvoságos üveget vagy más palaszkot félig mézzel vegyített vízzel megtölt az ember, 's ezt oda teszi a' merre szokás szerint járni szoktak, vagy pedig egy ollyan fára függeszti mellyen mászkálnak, 's bimbókat virágokat és gyümölcsöket elrontanak, tehát mind az üvegbe másznak és a' vízbe fulnak.

Legkönnyebben megszabadul tőlök az ember ha egérkövel (Arsénik) megéteti, tudni illik ezt forró vízzel, mellyet az ember cukor vagy mézzel megédesített leforrázza, 's az edényt oda állítja a' hol legcsoportosabban járnak. Kíváncsilag nyalakodnak az édes italbul, melly bizonyos és elkerülhetetlen halálokat okozza. Ezen ital a' darázsoknak is halálát

szerezi. Csak arra kell ügyelni, hogy hasznos állatok ne férhessenek hozzá.

Levéltetük, ezek gyakran találtnak a kerti nagy paszulyon, de közönségesen csak a csucsán. Azért az olly helyeket, mellyek még a nélkül sem gyümölcsöznek, legott le kell metszeni; 's így elvesz a féreg. A levagdalt darabokat, disznóknak lehet enni adni. (Közönségesen essős aratás szokott lenni ha a paszuly olly féregtől van ellepve.)

Borsó. Ezeket néha a földben megharapdálja, vagy megeszi valami féreg, úgy hogy csak hamar az egész csemete kiszárad.

Ezen rosszat megelőzni lehet, ha legott a duggatásnál szénport hinteget az ember, vagy legalább apróra tört szenet az árkocskába, a mellybe a borsót dugdossa, 's így bizonyosan nem fog féreg találkozni. Szinte használ apróra tört konyhasó, bűdöskő, 's hamu, ez is ve gyitve elűz mindennemű férgeket.

Földi bolha. Ez minden esetre a kertnek legnagyobb ellenségei közé tartozik; legkedvesebb étele a kerti rezsuha 's mindenemű retek fajta, 's átaljában a gömbölyű magvak kisdud plántái, p. o. karfiol, kehl, és répák.

Azért a káposzta magot, vagy is inkább mind azt, a mi után a kerti bolhák törekednek, csak ne vesse mindig ugyan azon egy helyre az ember, a mint többnyire cselekedni szoktak a kert birtokosok. Mert az öreg földi bolhák oda szokták tojásaikat rakni, előre gondoskodván fiaikról, hogy a mint ezek kikelnek, legott táplálatot találjanak. 'S azért mindig inkább más és más helyet kell választani.

Vagy a' káposzta magot ültessd olly elkülönözött helyekre a' kertben, vagy szögletben, a' hol csak néha, vagy épen nem sűt a' nap világ. Itt nem szeretnek a' földi bolhák tartózkodni, mivel az árnyéket kerülni szokták.

Avagy az olly tájat, hol a' földi bolhák uralkodnak, ősszel fel kell ásatni, ezután tavasszal olly korán a' mint csak lehet kell a' magvat elvetni. Itt hamar felnő, minekelőtte a' földi bolhák kikelnének.

Némellyek a' felásás előtt, harmad vagy negyed nappal tyukganéjjal szokták meghinteni a' földet, 's néha még akkor midőn már a' maggal bevetve van.

Mások megint apróra tört 's átszitált keménykormot szoktak venni, ehhez ugyan annyi fahamvat, 's kétszer annyi lenpozdorját, 's ezt a' keveréket reggel, minekelőtte a' harinat eloszlaná, a' plántákra hintik.

Mások megint rezsuha magot vetnek a' káposzta mag közé. Ezen féreg a' rezsuha plántát inkább eszi mint a' káposztát, 's így ennek békét hágy, nyolcz nap mulva azon ágyácska körül, mellyben a' káposzta plánta van, ismét rezsuha magot kell vetni. Ez alatt a' káposzta palánták olly kemények és erősek lesznek, hogy ezután már a' földi bolhák enni sem akarják.

Mások ismét az olly helyekre különféle bűdös dolgokat ásnak, p. o. holt halakat, rákokat 's ehhez hasonló portékákat sőt állatbeleket is.

Továbbá sokan a' következendő szereket is használják. Ha a' föld bevetve van, tehát a' lábbal letaposni kell. Ha most a' plánták már kikeltek, tehát a' legrosszabb dolhanyból,

egy font plánta magra, egy fél fontot kell venni; ezt négy öt pint tiszta kuti vízben kell megfőzni, meghűlni kell engedni, 's ezen luggal meg kell a' növény plántákat öntözni.

Meg a' következő szert is igen jónak mondják, tudni illik egy edényt ganéj pocsolyából kell megtölteni, ebbe egy maroknyi ürmet, ugyan annyi kakuk füvet, 4 font összenyomott fokhagymát, 4 font varga csert, egy font kéménykormot, 's egy virágcsereppel galamb ganéjt. Ezt a' keveréket nyolcz napig kell állani-engedni, 's ezzel este felé kétszer háromszor megöntözgetni azt a' helyet, hol a' földi bolhák tartózkodnak.

A' legegyszerűbb 's minden kétségen kívül legbizonyosabb mód a' következendő. Ha a' plánták kikeltek 's földi bolha is látszik mellettök, tehát minden második órában megöntözni kell a' földet, de csak igen könnyen az öntöző kannából, mind addig míg a' plántácskáknak a' földi bolha nem árthat, avagy a' midőn már 4—6 levelkékük vagyon. Ezután a' plántácskák körül, vagy a' plánták közé terjékkel bekent fácskákat rakj, ha most az öntözéstől felkergetett bolhák elugrálni akarnak, tehát a' terjékkel befent deszkákra ugornak és oda ragadnak.

Földi csigák. — Ezek leginkább az érett epreket szeretik; de az által lehet tartóztatni őket, hogy az ágyak között itt ott kis deszkácskákat, simakövetskéket, tégladarabocskákat 's ehhez hasonlókat rakogat az ember. Nappal ezek alá rejteznek, a' hol azután könnyen meglehet öldösni.

Káposzta hernyó. Ezen mindennemű káposztának ártalmas hernyók, a' mint tudva

van a' fejeér pille (lipe, pillangó) tojásaibul származnak, mellyet tehát ha hogy a' kertben találkozik szorgalmatosan üldözni kell.

Ha a' hernyók a' káposztán már találtatnak, legott szorgalmatosan leszedni kell, 's mingyárt megölni. Némelleyek ugyan elevenen szokták a' földbe ásatni, de ez által csak a' bajt nagyobbítják. Mivel a' földben közülök sok lárvát vesz, 's jövendőben ismét fejeér lipe léssz, melly azután megint tömérdek tojást rak, mellyekből ismét hernyók válnak.

Ha a' hernyókat a' káposzta plántáktól távoztatni akarja az ember, tehát főzzön négy lat fokhagymát 6 — 8 pint vízben; hadd hüljön ki 's ezzel öntözgesd csöves kannán át a' plántákat.

Ha hernyók a' gyümölesfákon találtatnak, és pedig olly számosan, hogy az ember nyilván látja hogy nagy kárt fognak okozni, tehát legjobban tesz az ember, ha fekete hangyákat mindenestül fészkestül, 's porostul egy zsákba szed az ember, jól béköti, 's a' hernyóktul ellepett fának, mellyet elébb ezen ág felett terjekkel fent bé az ember, legalsóbb galyára köti, és durva gyapju vagy szőr sineggel körülköti. A' mint tehát a' megtelt zsákot megnyitja az ember, tüstént kiszaladnak a' hangyák, 's fel a' fára, 's környöskörül rajta, mindenkiint lemenni próbálnak, de a' mint a' terjékhez jönnek és a' gyapju sineget észreveszik, tehát szaporán visszafordulnak, 's felmennek. De miután megéheznek 's más eleddel nem találnak, legott a' hernyókat megtámadják, 's egyrül egyig mind megeszik.

Vakondok, — a' kertben ámbár csak ártal-

mas férgekből élnek, igen kellemetlen vendégek. A' legbizonyosabb és csálhatatlan szer ezen gonosz vendégek kiirtására, ha az ember őket meglesi 's kiveti, akkor mikor turnak, 's megöli, avagy ha kelepczék által kifogdossa. — Az első megtörténhetik ha az ember folyukaikat 's járásaikat kitanulja. 'S ehhez leg hamarébb hozzájuthatni a' következő módon. Ha a' vakond valahol hosszas turkálást csinált, tehát azt mindjárt lenyomogatni kell. 'S ha hogy ezt még egyszer felhányja még egyszer lenyomogatni kell, 's ugyan ezt kell har-madszor is elkövetni. 'S ha ezután is felturkálja, tehát minden bizonyára ez fő járása, 's ezt mindenkor megtartja, bár mennyit tö-rekedjék az ember őt megzavarni. Ezt az-után mint egy félrőfnyi hosszúságra ki kell nyitni, az az a' földet mint egy tenyérnyire ki kell vetni; ezután friss földel, de csak igen könnyen behinteni kell, 's ezt a' kézzel le-nyomogatni, de csak arra kell vigyázni hogy ne igen keményen. Ezután ezen megnyitott sáncznak mind a' két végébe egy vékonyka pálezát dug az ember, mint egy félrőfnyire, 's a' kívül álló végére egy darabka papirost ragaszt, mint egy tenyérnyi nagyságút. De ott a' hová az ember ezen vesszőcskéket dugja, több földnek kell lenni, hogy támassza le-gyen. Most csekély távulságrul lesi, valyon mozog e' a' papiros vagy a' vessző, vagy épen nem dül e' el. A' mint ezt észreveszi az em-ber, bizonyos lehet hogy ott a' vakond, 's hogy dolgozik; siessen tehát de felette halkan oda, nyomja le mögötte erősen a' földet, hogy ne mehessen olly könnyen vissza, 's azután vesse ki.

Ha pedig történetből a' turásnál találja az ember a' vakondot, tehát iparkodni kell, hogy a' szél ellenére hozzá férhessen, 's megette a' földet tüstént lenyomhassa, 's kivethesse.

Vannak különféle ugy nevezett vakond. kelepczék. Legjobb ha az illyek tapasztalt emberektől készítetnek. Itt leírni, hosszadalmas munka fogna lenni, 's minden iparkodás mellett, nem fejezhetné ki magát az ember elég világosan.

Legkönnyebb azonban a' vakondokat csuporba (bögre) fogni. Egy mázos csuprot tudni illik béas az ember a' földbe, melly jobb ha felülről egy keveset szűkebb mint a' közepében, ezt pedig a' vakond fő járásába kell ásni 's pedig olly mélyen, hogy a' földnél néhány ujnyival mélyebben legyen, 's a' földet környös körül letaposni kell, ezután néhány hüvelyknyire földet tesz az ember belé 's egy-néhány földi gilisztát, mellyeket legjobban szeret enni. A' csupor felibe szalmaszálakat tesz az ember, mindég igen közel egymáshoz, 's ezekre letépett füvet kell szórni. Ha tehát most neki áll a' turásnak 's szokott útján akar menni akkor belécsik a' csuporba. Ha ez magosan állana neki, addig fogna áskálni körülötte, míg a' más felén útjára akadna. Ha a' csuporba esett, 's észreveszi hogy fogva van, siralmas hangon sikojt, mintha segédelmet hina. Ezután nem sokára több vakondok gyűlnek; 's mind szinte a' csuporba hulnak.

Némelleyek azt mondják hogy ha az ember büdöskövet meggyújt, vagy fokhagymát tör össze 's a' lyukába dugja, legott előjön, 's akkor mindjárt meglehet ölni. A' vakond ki-pusztítása legkönnyebben a' mai időben felta-

lált 's mindenütt ismeretes masina (erőműszer) által történik, ugyan ezt használták gyakran és pedig felette nagy foganatossággal az egerek ellen. Sokan próbálták őket éhen halással kiirtani, tudni illik a' mint a' föld megfagyott, őket vertek a' lyukába, 's az utját elzárták.

Tetük, Káposztatetük levelész vagy korpaféreg. Ezek kis hamvas, majd egészen kékes Insectumok, mellyeket néminemű értelemben molynak is lehetne nevezni. Meleg és száraz időben, bizonyos kis nemű legyeké változtatják ön magokat. Leginkább a' káposzta levelekre szeretnek ülni 's azt egészen összetekergetik. Ha mézes harmat esik, tehát az az édesség, mellyel ez birni szokott mindég kicsalja ezen kis Insectumokat, úgy hogy a' földből a' hol kikeltek, csoportosan tódulnak elő eledelöket keresni. — Most tehát ürömöt, dohányt és fokhagymát együtt lehet megfőzni, avagy zöld szappant vízben felolvasztani, és ezzel lemosogatni; de gyakorta mind e' mellett is előjönnek. Legjobb ha hogy az ember némelyleket észrevesz, legott feje gyapjuból szőtt materiával letörülgeti. Ez által legalább egyszerre sokat lehet megölui, 's azon kívül csunyaságok is melly a' plántára reá ragadt, lemosatik. Igen hasznosnak találtatott, és azért igen ajánltatik ezen gonosz állatok ellen portobák és szappan spiritus hasonló mennyiségben, ezt egy palaezokban a' napra vagy meleg helyre kell tenni 's két vagy három napig desztillálni, ezután ha használni akarod, tehát ezen keverékből csak egy részt kell venni, 's nyolcz rész vizet hozzája önteni,

's ezzel kell a' káposzta tetüktől meglepett plántákat békenegetni.

Fülférgek. — Fülbemászók. Ezek gesztenye színű, egy hüvelyk hosszaságú, hátul fogóval fegyverkezett Insektumok, mellyek nem csak virágbarátoknak igen alkalmatlankodók, hanem a' konyhakertben is sokféle kárt okoznak. Ezeket a' fülbemászókat nem lehet tüstént megfogni vagy megölni, tehát csak kis szalmacsutakos pálczákat kell szurkálni a' plánták közé, úgy hogy a' szalma mint egy öt hüvelyk magoságra legyen a' föld felett. Ezen csutakokba rejteznek azután mindjárt reggel, a' mint a' nap sütni kezd. Dél felé össze szedi az ember ezen csutakokat, 's félre megy vele. Azután ismét felszurja az ember a' csutakokat, és azt annyiszor teszi, míg azt nem látja, hogy nincs féreg.

Jó ha egy darab bodzafát kifur az ember, 's az egy végét bedugja, a' másikat nyitva hagyja, a' csőbe azután egy kis mézet ken az ember 's ide 's tova elrakosgatja. A' mézre bemásznak a' fülbemászók, dél felé felszedetik a' csövecskéket, kikopogtatják 's a' férgeket megölik.

Még az is tanácsolható, hogy az ember ide 's tova az ágyak körül nedves rongyokat rakogasson, ezek alá is szeretnek az Insektumok bujni, 's ezeket könnyen lehet kirázogatni, 's a' férgeket megölni.

Földi giliszták. — Ezek éjjel a' kisebb káposzta plántákat a' földbe huzzák, megrágják a' plánták gyökereit, 's gyakorta nagy károkat okoznak. A' vakondok és békák más több állatokkal együtt ugyan segítségünkre sietnek és pusztítják ezen állatokat; azonban

még is nekünk is kell a' mennyire lehetséges, kiirtásokról gondolkozni, a' mint az ember őket a' felásáznál megleli, legott át kell szurni az ásóval, 's egyiket se kell életbe hagyni, mivel igen hamar és könnyen szaporodnak. — Ha tehát az apró plánták kimellését kívánjuk, tehát legjobb egy kevés megérett lóganéjt a' táblákra vetni, akkor ezt huzogatják éjszaka lyukaikba 's a' plántákat abba hagyják. Ezen bánás módot minden kár nélkül annyi-szor lehet ismételni a' mennyiszer kívánja az ember. Ha nappal szeretné az ember a' földi gilisztákat lyukaikból kiűzni, hogy azokat összegyűjthesse 's kiürthassa, tehát diófa leveleket kell megfőzni, de még jobb a' dióhéjat vízben felforralni, meghűlni kell engedni, 's azt az ágyat hol a' giliszták tartózkodnak megöntözgetni. Ezen első pillanatban mind elő-jönnek, ha most egy vízzel tölt edénybe veti az ember mind megdöglenek.

Azt mondják, hogy a' krispány egy kevés boreczetben felforralva ugyan azon szolgálatot teszi, nem különben az erős ganéj lé.

Repceze mag ha érni kezd, gyakorta a' madarak által, de leginkább kendericzéktől pusztítatik, az igaz hogy annyira mennyire elüzi őket az ember, a' kiállított ijesztők által, de ezeket is hamar megszokják, 's végtére — ennek sincs semmi haszna. Ugyan azt a' szert kell tehát használni, mellyet a' verebek által történni szokott borsó pusztítás ellen szoktak használni. Lásd veréb.

Csigák. — Az ágyakat, mellyekben károkat szoktak okozni, lenmaggal vagy szénapolyvával behinteni kell, vagy rövid megérett lóganéjjal. Ha tehát a' csigák a' fiatal alacsony

vagy felfolyó babot megtámadják, vagy bár mit, a' mit az ember örömet megtartana, tehát saláta levelekkel kell befedezni. Ezeket örömetesebb megesszik, és a' többi sértetlenül hagyják. Másként a' mennyire lehet ki kell keresni őket és megöldödni, a' vízben csak hamar megdöglenek. Lásd földi csigák.

Verebek. — Ezek mindenképen gonosz ellenségei a' kerteknek, 's leginkább a' borsót szokták bántogatni, már akkor is midőn alig van elültetve, de leginkább akkor mikor gyümölcse érni kezd 's ehető. — Az elültetett 's csirázó borsó kihuzogatását a' következő módon lehet akadályoztatni, tudni illik ha a' rovátká már borsóval meg van rakva, tehát egy keveset keményebben le kell reá a' földet nyomni, 's ezután lenpozdorjával behinteni, vagy gallyakkal jó betakargatni, vagy az egész ágy felibe kék hálót huz az ember, mellyet rövid vesszőcskékre mellyek imitt amott vannak beszurdalva, köt. Ezekről fél a' veréb mivel kelepczének vagy huroknak nézi.

Az érett borsóknak megkezdése vagy kipusztítása ellen a' következő sympatheticus szert használják. Zöld vitriolt az az gáliczkövet, mint egy két krajczár árát egy iskátulyába tesz az ember, azután azon borsóbol mellyet már az ember az árkocskába vetett néhányat kivesz, 's a' gáliczkő mellé teszi az iskátulyába, ezt azután olyanféle helyre teszi, a' hová se levegő nem jön se nap nem süt, valami almáriomba, ládába vagy pedig szekrénybe. Továbbá az elültetendő borsót legjobb akkor estve felé az árkocskába tenni midőn észrevehetni, hogy harmat fog esni, így azután nyitva kell hagyni más nap reggelig,

mi előtt a' reá hullott harmat felszáradott volna.

Avagy — a' mikor az ember borsót akar ültetni, tehát abból a' rakásból, a' melyet már elvetésre szán, néhányat az ültetés előtt el kell venni, de minden esetre páratlanok legyenek ám p. o. 7, 9. 11. 's a' többi. Ezeket szájába veszi az ember, 's addig tartja benne, míg az egész ágy tele van borsóval, 's azután ezen a' szájba tartott borsóból itt ott egyet, talán minden árkocska végén vagy közepén egyet bedug. — Legjobb, hogy ha csak egy személy ülteti a' borsót; ha pedig egy nem teheti, háromnak kell tenni, hogy a' munka foganatos legyen, 's ekkor mindenik három három borsót vesz a' szájába, hogy páratlan szám legyen. — Egy nagy tapasztalású gazda, ezt a' szert már 30 esztendő óta használja szántó vető földjén a' zab és árpa körül, 's a' verebek még soha nem ettek egy magot se meg. Ezen bánásmódot mind a' kertben, mind a' szántóföldön, minden zsák árpa vagy zabnál, vagy borsó zsacsónál szorgalmasan meg kell tartani.

A' fekete cseresznyét is igen szeretik a' verebek, de ha csergő arany darabokat függeszt ide 's tova az ágakra, ez elűzi őket.

Madarak. — Mindennemű madarak de leginkább a' pinty 's a' kendericze, ki szoktak tavaszkor a' fiatal káposzta plántákat huzogatni. Azért mindjárt a' vetés után gallyakkal kell az ágyakat megrakni, ezen baj akadályoztatásának kedvéért, vagy bandurka (kolomper) csemetékkal, de úgy hogy a' plántácskák szabadon lehessenek alatta.

Földirak, lótetű. Ez egész Európá-

ban majd minden kertekben és szántóföldeken gyakorta olly csoportosan találhatik, hogy méltán a' kertnek legnagyobb ellenségei közé lehet számítani, 's azért mindent, a' mi kiirtását elősegíti, használni kell, ha veszedelmes befolyását tapasztalni nem akarjuk. Ez az ártalmas Insectum többnyire a' föld alatt lakik, a' hol valamint a' vakond, magának utakat szokott ásni, a' mellyek által, valamint a' salátának és egyéb növények tövének elrágásával szokta elárulni tartzkodása helyét, mert a' megsértett növények mindjárt fonyadozni kezdenek és elvesznek, ritkán, csak meleg és forró déltájban, vagy párosodásakor, Junius holdnapban szokott a' föld színére kijönni rejtek helyéből, a' mikor megöldödni lehet. A' tapasztalás azt bizonyítja, hogy mindennemű olaj, halálos méreg ennek az insectumnak, és ezen tapasztalás alkalmatosságot nyújt, ezen Insectumot a' következő módon vadászni: az utját és járását kikutatván ezt nyomozni kell, ez gyakran több lábnyira halad a' föld alatt horizontális fekvésben, ezt az utat mind addig kell nyitni míg egyenesen nem merül le a' földbe, itt körös körűl vigyázva lenyomni kell a' földet, hogy le ne gördüljön a' lyukba 's ezt be ne töltse. Ezen lyukba melly közönségesen a' lótetű fészke lenni szokott, töltésér avagy összegömbölyített papiroson egy kevés közönséges faolajt önt az ember, 's azután annyi vizet, hogy a' lyuk megteljen. A' lótetű az áradásból menekedni akar, 's ha csak lehet még napvilágra jönnie, feljön, de már ellankadtan annyira, hogy kevés hüvelyknyire a' nyilástól élni megszünik. Legjobban lehet ezen bajt azzal

megelőzni, ha az ember a' fészket feltalálja, melly rendszerint egy lábnyira van a' föld alatt, 's hol a' him többnyire együtt van a' nővel, 's hol mint egy 300 fiatalka vagy tojás van, az ifjak eleinte olyanok mint szennyes sárga hangyák, 's azután a' jövő Májusig négyszer szokták magokat hámzani, a' míg tökéletes kifejlésökhöz jutnak. A' varjaknak verebeknek és más madaraknak a' lótetű kedves falatjok, a' disznónak pedig halált szokott okozni.

A' lótetűnek elevenen való megfogására cserepeket szoktak az utak végén a' földbe ásní, de olly móddal hogy a' cserep az utnál alantabb legyen ásva; gyakran szoktak ezen cserepekbe esni, leginkább pedig párosodásokkor, a' mikor egymást a' szabadban keresik fel.

Szokás még tavaszkor ó szű ette deszkákat az utba rakosgatni, ezek alatt a' lótetűk szeretnek mulatni, 's ott könnyen megtalálhatók.

Különös szernek tartják a' lótetűk összegyűjtésére, 's könnyebb pusztítására, ha az ember télnek közalgése alkalmatosságával, mint egy kubik lábnyi nagyságu lyukakat és több helyeken a' kertben, ezeket azután friss lóganéjjal kitömi, 's ismét földdel beborítja. A' ganéjnak szaga 's melegsége által oda csalogatva, ezen lyukak felé sietnek a' pusztító állatok, hogy téli lakásul készítsék el magoknak, 's így azután tavaszkor midőn ezen lyukakat kitisztítja az ember, könnyen megfoghatja az ártalmas férgeket.

A' plántákat sokáig az által is lehet a' lótetűktől oltalmazni, ha a' veteményes ágya-

kat az úgy nevezett olajliszttel vagy olajpogácsával behinti az ember, 's ezt a földdel a kapálgatás útján összeegyezteti. Az is használ még, ha az ember ezen olajpogácsákat forró vízzel leferrázza, azután kihüti, 's az ültetendő növények tövecskéit ezen nedveségbe mártogatja, 's azután ezen nedveséggel melly a nélkül is kövériti a földet, öntözgetni is lehet.

Olly férgek ellen mellyek

1^{ör}. A borsónak, a földben lerággják csiráját 's így a kikelést megrontják, legjobb ha a borsó ültetése alkalmával az árkoeskákba szénport vagy széndarabocskákat hintetget.

2^{or}. Vannak férgek, mellyek a salátáknak ártanak, úgy hogy ezek elfonnyadnak és kidülnek — ezen férgek vastagok szoktak lenni, 's egy félarasznyira a saláta tövében ülni, ezek ellen nincs más szer mint hogy ha a saláta hervadását észre veszi a kertész, azonnal nyomozza, 's ásással ölje meg.

3^{or}. Férgek mellyek a krümplit, (burgonyát vagy bandurkát) sértegetik és megkezdik a föld alatt. — Ezeket kiirtja az ember hogyha az ültetés alkalmatosságával fahamvat vet a gödörbe, együtt a mággal.

Betürendszerinti feljegyzése a' kerti növényeknek és vetemé- nyeknek.

Andivia saláta l. nyári Endivia.

An is (*pimpinella Anisum*) ezt többnyire Martius holdnapban szokták vetni, úgy hogy egy szem a' másikatul, egy tenyérni távolságra essen; ezután a' magot gereblyével bekapargatni kell, eltart a' magva három esztendeig, de a' plánta csak egyig, könnyen és bőven terem könnyű ganéjozatlan földben.

Articsoka (*Cynara Scolymus*). Ezeket kétféleképen lehet nevelni, vagy magbul, vagy pedig fattyu hajtásokbul, melyeket tavasszal a' mikor már nem lehet derektól tartani, az anyatörzsöktől elválasztani kell, 's jó, nem igen könnyű, de napnak kitett földbe három lábnyira egymástul ültetni, 's eleinte szorgalmasan öntözgetni, 's kapálgatni. A' magot melly hat esztendeig is épen marad, Aprilis holdnapnak kezdetén 18 hüvelyknyire egymástól ültethetni. — Azonban ha a' szűkség úgy hozza magával Junius holdnapban is lehet berakni, 's tizennégy nap múlva kikel.

Basalikom (*Ocimum basilicum*). A' Basalikom háromféle, egészen nagy, közép és apró levelű; a' plánta maga csak egy esztendeig szokott tartani, de a' magva eltart kettőig, vetni Aprilis végével vagy Május elején szokták, jó kövér földbe, egy tenyérnyi távolságra egymástól, 's gyöngédeden béveretik gereblyével, hét nap elfolyása után kö-

zönségesen kikelni szokott. Juniusban vagy a' gyomlálás, vagy a' plántácskák kiültetése által megritkitatik.

Bab — nagy kerti bab — vagy inkább sörtés bab vagy paszuly vagy pattogó bab. (*Vicia faba major.*) A' plánta egy esztendeig él: a' magva, melly soványdad de nedves földdel megelégszik öt évig megmarad, ezt ha az idő megengedi Martiusban néha korábban is, de rendszerint Aprilis vagy Majusban szokták ültetni, ha azonban folyton fiatal gyümölcsöt kíván az ember, későbben is, — a' babot egy jó arasznyira három vagy négy hüvelyknyire mélyen kell duggatni, a' mint már annyira nőttek, hogy hüvelyeket formálnak, lekell a' fejeiket tördelni vagy csipdelni, azután több gyümölcsöt hajtának. A' szellős helyet igen szereti a' bab, azért a' sárgarépa vagy burgonya azaz: krumpli közé is szokták soronként ültetni. A' mi megmarad magnak, ha felesleges, darának készítve hizlalásra is használtathatik.

A' közönséges babon kívül, még sok másféle is vagyon, ^{alk} úgy mint: az apró hollandiai — a' széles nagy angol melly két fajtát különösen a' kertekbe lehet ajánlani.

Török bab, felfolyó bab (*phaseolus vulgaris*). A' plánta egy esztendeig tartó, a' magva ötig, közönségesen Májusban mikor a' eserfa fakadozni kezd, szokták ültetni, közepszerű földön, 2 vagy 3 hüvelyknyire egymástól és egy hüvelyknyi mélyen, közönségesen kis árkocskákba sorjával, vagy vesszők körül szokták rakosgatni. Egy ágyba 3 legfeljebb négy sort lehet ültetni. Mind azért hogy könnyebben lehessen a' leszedés alkal-

matoságával hozzá férni, mint pedig azért hogy a' levegő szabadabban megjárhassa. Ha a' föld igen száraz az árkocskákba vizet kell önteni, 's ha a' föld beszívta akkor kell a' babot duggatni, 's száraz földel betakargatni. Ha az idő szolgál öt nap mulva kikel a' bab.

A' tűzszin virágu babot egyedül csak más babbal vegyítve lehet ételnek használni, ezen kívül még számtalan folyó bab fajok vannak, melyek közül legméltóbbak az ajánlásra, először a' hus bab, hamuszinü, másodszor a' császár bab sárga, a' király bab veres pettyekkel.

A' törpe, bokros 's gyalog babokbul is szinte sokféle fajok találtatnak, külön külön féle színekkel, ezekből csak két két sort kell rakni, egymástol nyolcz hüvelyknyire, szokás szerint később ültetik, Junius eléjen vagy azután is, részint hogy zöldjében ehesse az ember, részint hogy bésavanyithassa.

Borsó (*Pisum sativum*). A' plánta csak egy esztendeig, magva ötig szokott eltartani, ültetni Martiusban, Aprilisben, Majusban vagy később is lehet, de még korábban is, legjobb magát az időhez tartani. Közönségesen sor szerint szokták duggatni, egy ágyba három sort, mindenikét egy lábnyira a' másikatól, a' borsót egy hüvelyknyi távolyságra, 's két hüvelyknyi mélységbe. Ha az idő kedvező, öt nap mulva kikel a' borsó. A' borsó felette szereti a' szellőnek megjárható 's a' napnak kitett helyet, mi előtte fonószálakat hajtana, vesszőket kell mellé szurni.

A' borsónak is különféle fajai vannak, van koránti, van késői van 1—2—3—4—5 lábnyi magosságu. Jó időben 7 hét mulva lehet

zöld borsót enni. A' borsónak első gyümölcse-ből ha jól megérik 's megszárad, meg ugyan azon esztendőben lehet vetni, 's néha kétszer is megszedeni. Ha a' borsót, legyen az bár mely faju, hold ujságakor vetik, akkor igen nagyon szárat hajtanak, sokáig virágzanak, 's külön időszakaszokban szoktak érni, 's ez a' konyha szükségére igen hasznos. Ellenben ha a' holdnak fogytakor ültetik a' borsót, akkor hamar elvirul 's egyszerre megérik, a' mi a' szántó földön vetett borsóra hasznos.

Korona vagy bokorborsó 5 lábnyi magos-ságu, ezen fajt a' kolompér közé is szokták ültetni, egyenkint, vagy legfellyebb három szemet egy lyukba, itt nem annyira ronthatja a' veréb, a' magasan felnövő fajbul jó ha több-félit bir az ember, és az ültetést ugy alkal-masztassa, hogy egy fajt mindig más követhes-sen, hogy folyton lehessen zöld borsó az asz-talon. Legbiztosabb ha az ember minden na-pot, mellyen borsót vetett, magának pontosan feljegyez, hozzátévéen mikor micsoda fajbul ültetett, 's mikor lett mindegyike az asztalra alkalmatos, 's jövőendőben e' szerint intézheti dolgát.

Czukor borsó, ezt zöld hüvelyével együtt meglehet enni, ezek között is különféle faj vagy on, magasabb, alacsonyabb — igen korán-tiak feje, — 's fekete csirával, vannak bokros koránti 's későbbi borsók.

Borsó csicséri (*cicer arctinum*) plán-tája egy esztendő, magva épen marad három esztendeig, Majusban szokták ültetni, közép-szerű földbe, egy lábnyira egymástul, 's két hüvelyknyi mélyen, 5 vagy 6 nap mulva kihajt.

Borsika vagy borsfü csombor (*Lepi-*

dium latifolium) a' plánta telelő, magva csupán csak egy esztendeig tartható, 's Martiusban két hüvelyknyire egymástól szokták ültetni, könnyeden békapálgatni. Megelégszik bár minő földel — 's Juniusban ki lehet egy lábnyira egymástól ültetni.

Broccoli — spárga káposzta (*Brassica botrytis cymosa*). Háromfélit szoktak leginkább használni, fejéret, vöröset és viola színűt, a' karvioltul csak azzal különbözik egyedül, hogy kisebb, de számosabb virágokat szokott hajtani, 's ezek ha lemetszetnek, mellék hajtások által kipótoltatnak. Szinte úgy neveltetik mint a' karviol, de ennél sokkal szaporább, minthogy a' Broccolinál nem csak a' virágot de a' néhány hüvelyknyi hosszású torzsát is meglehet enni, ha róla a' felső levelek letisztítatnak, 's külső kemény héjja szépen lehámozthatik. Illy módon az egész nyáron által lehet használni, sütt még télben is meg-meg nő, ha a' későbbi plántácskákat, mi előtt a' hideg békőszöntene, a' pinczébe teszi le az ember, 's homokba, melyet mérsékelt nedvesen tart, ülteti, ('s a' homokot itt mi nálunk leginkább szereti a' broccoli) szelid télben a' szabadban is kitekel ez a' plánta.

Canariai mag (*Phalaris canariensis*) csak annyiban tartozik a' konyhakerthez, a' mennyiben itt ott a' madarak kedvéért szokták kisebb mennyiségben vetni (a' mag eltart három esztendeig is, de a' plánta csak egyig, vetni Majusban szokták, megelégszik közep-szerű földdel, négy hüvelyknyi távolyságra kell egymástól vetni, 's azután gereblyével bevergetni, a' mag rendszerint három nap múlva

kikel, a' mint érni kezdenek a' kalászok, tüstént le kell vagdalni őket, mert az egerek könnyen megrontják, mivel magvát igen szeretik.

Coriander (*Coriandrum sativum*), minden tekintetben úgy kell vele bánni mint az ánissal, 's egyedül csak annyiban különbözik hogy már ősszel is lehet vetni.

Czicoria gyökér (katán) (*Cichorium intybus*) a' plánta eltart két esztendeig, magva pedig hatig. Aprilisben közepszerű földbe ültetetik hat hüvelyknyi távolyságra, 's gyöngédeden begereblyéltetik. Négy nap mulva kikelni szokott.

Czitrommenta, méhfű, melissa. (*Melissa officinalis*). A' plánta kitelel, a' vén gyökereket el lehet ültetni, ha az ember szét szaggatja 's Aprilisben vagy Septemberben egy lábnyi távolyságra egymástól elválasztja. Igen bujalkodva szokott hajtani 's nőni. Magva két esztendeig tart, igen kedveli a' kövér földet, Juniusban két hüvelyknyi távolyságba vettetik, 's könnyen begereblyéltetik.

Csicsóka, földi alma (*Helianthus tuberosus*). A' plánta kitelel, minden sérelem nélkül megmarad a' földben, 's kis mellék hajtások által szokott szaporodni. A' hová ültetik onnét igen nehéz kiirtani. Magot nem szokott teremni. Megelégszik közepszerű földdel, közönségesen Martiusban 's egy és egy fél lábnyi távolyságra szokták ültetni, négy hüvelyknyi mélyen. A' főzésnél alig forr fel a' viz már meglágyulnak, 's úgy valamint a' zellert saláta gyanánt is lehet használni.

Eper — földi eper (*Fragaria vesca*). Telelő plánta, szereti a' kövér és nedves föl-

det, mellyre a' nap sugárai nem igen sütnék, mert másként igen hamar elvirágozna és nem gyümölcsöznék. Ha az ember szaporítani akarja, vagy új ágyat beültetni, tehát a' fattyuhajtásokat kell elválasztani az öreg tövektől, mint leveleit, mint gyökereit egy kevésé megrövidítgeti, és azután tavasszal vagy pedig Augustusban elülteti (de csak ne később, hogy még a' télnek béküszöntése előtt gyökeret hajthassanak és erőre kapjanak) közönségesen egymástól egy lábnyira ültettetik az eper. Az epernek hosszú bajszaí hamar ha csak a' földhez érnek gyökeret szoktak hajtani, 's ezeket is szinte lehet elültetésre használni. — Összel az eper sorok közé, mellyekből csak négyet szoktak egy ágyba ültetni, közönségesen raponcza saláta magot szoktak vetni, tél közclgésével rövid ganéjjal bcfedezni; 's így tavasszal, jókor van kerti saláta.

Az epernek különféle fajaí vannak — vannak közönséges, igen koránti, 's olly eprek a' mellyek az egész nyáron át teremnek. Az úgy nevezett ananász eprek, mellyek kerületjökrc nézve, a' legnagyobb olasz cseresznyét felülmulják, minden kétség kívül a' legjobb gyümölcsök közé számíthatnak, mellyek a' mi éghajlatunk alatt teremnek.

Estragon (*Artemisia dracunculus*) mint eczet fűszerszám igen kedves plánta, 's még pedig telelő, 's bár minő helyeckével megelégszik a' kertben. Néha néha szerte szaggattatnak az anya bokrok, hogy friss hajtást leheszen szerezni.

Endivia, ez kétféle, téli (*Cichorium Endivia*) 's nyári. (*Lactuca sativa*). 'S még is kell egymástól különböztetni, a' téli Endivia

két esztendeig tartó plánta, levelei vagy csipkések és keskenyek, és ez csipkés Endiviának, vagy szélesek és kevesebbet csipkések, és ez sima endiviának neveztetik, mind a' kettőt Junius végével vagy Julius kezdetén a' napnak kitett ágyba szokták vetni, 's azután Augustusban, egy lábnyi távolyságra egymástól kiültetni, ezután mintegy October közepéig sok levelet hajtanak, mellyeket száraz időben kárával, hársfahéjjal vagy sással bokorba kell kötözgetni, 's a' mint a' közönséges saláta megszűnni kezd, ezt kell elővenni, annyival inkább alkalmas pedig, mivel száraz pinczében, a' legmélyebb télben is épen el lehet tartani, a' magnak szánt gyökereket tavasszal kiülteti az ember olly helyre, a' hová a' napnak sugárjai melegen sütnék.

A' *nyari Endivia* — ezen plánta csak egy esztendeig szokott tartani, magva pedig eltart négyig is, Martiustól fogva Juniusig folyton lehet vetni, de kövér földbe, mint egy két hüvelyknyi távolyságra egymástól, azután könnyeden begereblyélni, öt nap lefolyta után, szépen kikel, 's Majustul fogva Juniusig három negyed lábnyira egymástól elültettetik.

Fodormenta (Mentha crispa). Ez a' növény nem csak telelő, hanem felette bujalkodón sarjadozó, mellék hajtások által szokott szaporodni, főkép hogy ha könnyű földbe tétetik. Magva csak egy esztendeig tart el. Aprilisben szokták vetni, mint egy három hüvelyknyire egymástól, alig szükséges földdel beborítani. Mindenféle földben terem. Az öregebb töveket majd mindenkor, de még is leginkább Martiusban, Juniusban, vagy Augus-

tusban lehet elválasztani egymástól — 's úgy elültetni.

Hagyma, nyári hagyma (*Allium cepa*). A' plánta két esztendeig, magva háromig tart, Martiusban közép földbe ültetik, 9 nap mulva kikel. A' legjobb fajok a' hollandiai vörös, a' hollandi fejer. Mind ezen hagymák, együtt Septemberben kivétetnek, a' legkisebbeket a' jövő évre ellehet tenni, 's ujra elültetni.

Mogyoró hagyma. (*Allium escalonicum*), ezt is mint a' fokhagymát úgy kell ültetni Majusban vagy Novemberben.

Metéllő hagyma (*Allium Schoenoprasum minus*). Magtalan telelő plánta közepszerű földben is megterem Martiusban vagy Septemberben ültetik $\frac{1}{2}$ lábnyira egymástól.

Szent János hagymája (*Allium Schönoprasum majus*). Telelő növény, közepszerű földben terem, Augustus vagy Septemberben 1 lábnyira ültetetik egymástul, mellék hajtásokbul lehet szaporítani, rokon a' metéllő hagymával.

Fokhagyma (*Allium sativum*). A' növény ugyan kitelel, de jobbnak tartják még is, hogy ha a' fokhagyma Augustus első felében a' földből kivétetik, 's száraz helyre tétetik, ezután széjjel szedik és Septemberben vagy Martiusban ismét elültetik, vagy ha ne talán kívül hagyatott, más ágyba duggatik, megelégszik közepszerű földdel, és egy fél lábnyira ültetetik egymástul.

Spanyol hagyma vagy Porre (*Allium Porrum*). A' plánta két esztendeig tart 's magva ugyan addig, 's Aprilisben közepszerű földben két hüvelyknyire egymástól vetik, 's bégereblyélik, 's Juniusban egy fél lábnyira egymástól

elültetik, kilencz nap mulva kikél a' mag. A' Porre hagymának különféle nemei vannak u. m. nyári, téli 's a' széles brabanti.

Káposzta. Ennek különféle fajai vannak — vannak fejetlen és fejes káposzták. A' fejes káposzta ismét vagy sima, mellyet hordókba szoktak bétaposni, vagy csipkés.

Kék káposzta (*Brassica oleracea*, braun vagy blau Roshl). A' plánta két évig, magva ötig szokott épen maradni. Martius, Aprilis, Majusban, néha későbben is szokták vetni, némelly vidéken hol igen művelik, mindennemű földel megelégednie kell, árnyékos helyel, 's olly foltokon hol nem igen szokott valami jó teremni; de szabad szellőnek kitéve 's tér helyen sokkal jobban terem. Magvát mint egy két hüvelyknyire kell egymástól vetni, begereblyélni, négy nap mulva rendszerint kikél, ha csak az idő kedvező. Majus, Junius, Juliusban, néha később is, egy lábnyira egymástul elültetik. A' káposzta különféle, van egészen zöld — kék, van kék fejer, vagy vörös karimával.

Mennél alacsonyabb, 's mennél csipkésebb annál jobb, annál inkább kiálja a' téli fagyot.

Fejes káposzta (*Brassica capitata oleracea*). Plántája két évig, magva 5ig tart. Közönségesen Martiusban két hüvelyknyire egymástól kövér földbe szokták vetni, jó időben 4—5 nap után kikél, 's Május vagy Juniusban 2½ lábnyira egymástól elültettetik.

Ha az idő az elültetés alkalmával igen száraz, tehát elébb a' lyukakba, mellyekbe a' káposzta ültettetik, vizet kell önteni. Bizonyos idő mulva ha terülni kezd, kapálni kell, 's a' legalsó levelig körültöltetik földel, a' mi

által a' dudva kiirtatik, 's a' plánta növése előmozditatik.

A' legjobb káposzta fajok a' braunschweigi lapos, és a' hollandiai. Mi Magyarok azonban, kiknek a' káposzta mindenneműen készíttve legkedvesebb nemzeti eledeleink közé tartozik, soha sem szorulunk a' káposzta magjának külföldről való hozására, hazánknak több vidékei a' káposztának legnemesebb fajaival diszeskednek, úgy hogy hosszas névsort kellene ide iktatni, ha mind előszámlálni akarnánk, nincs úgy szolván kelység, melly e' kedves és hasznos plántának hijával volna.

Nagy vörös hollandiai káposztát, melly korábbi 's későbbi, még is ajánlásra méltónak tartom.

Karviol vagy kartifiol (*Brassica oleracea*). A' plánta csak egy esztendeig tart, de a' magva ha jó helyre tétetik, eltart öt esztendeig is. A' kartifiol kétféle, koránti és későbbi: az elsőből az angol és a' cyprusi érdemli a' megkülönböztetést, az utóbbiból az ásiái nagy.

Hogy a' kárviol a' legfinomabb zöltségek közé tartozik, az közönségesen ismeretes; de nem olly közönségesen, miként lehesen igen nagy és kemény rózsákat nevelni, a' mire leginkább vigyázni kell, az a' következőekben foglaltatik:

a) Mindenek előtt, a' feljebb említett fajokból kell magvat szerezni (a' három esztendőös mag jobb a' frissnél) neveljen ebből magának az ember a' meleg ágyban, vagy más könnyű földben, melly azonban jól megganéjolvá legyen, szép ültetvényeket, mellyeknek elültetésök előtt az ágyat, melly

számokra rendelve van, jól megöntözni kell ganéjlével (ez, a' hamval meghintés mellett igen jó szer a' földi bolha, 's földi giliszta elűzésére) — ezután a' mint a' növények magasodni, 's néhány levelet hajtani kezdenek, megritkítatnak, hogy mindenikének szabad helye legyen; mindenkor szorgalmatosan kell öntözgetni, 's a' dudvát melőlők kigyomlálni.

b) A' plántákat kövér de nem frissiben ganéjolt földbe kell ültetni, két lábnyira egymástól az elültetés után, mingyárt meg kell öntözni vízzel, nyolcz nap lefolytával pedig ganéjlével, e' célra legjobb az árnyékszékekből; eféle öntözést, következőleg kétszer háromszor is lehet későbbben ismételni, de a' plánta gyökere körül mindenkor egy kis gödröskét kell csinálni, 's az öntözés után legott bétapasztgatni, ezen a' mint első tekintetre az ember hiszi, csekélység, kimondhatatlanul munkálódik a' plántáknak növésére, ezek, az által, nem csak hogy kiterjednek, hanem rövid idő mulva, rózsákat is hajtanak.

c) A' mint az ember a' rózsákat látja, tehát nem kell késni 's a' plántát szorgalmatosan meg kell vizsgálni, 's a' közönségesen megjelenni szokott, hamvas és zöld hernyókat le kell szedni, mert ezek a' plánta szivébe rágják bé magokat, és az egész növényt tönkre teszik, úgy hogy rothadásnak indul. A' rózsát még az által is kell a' napnak melegségétől oltalmazni, hogy körülötte a' nagy leveleket befelé tördeli az ember és reá boritgatja, mind addig mig

kiterjedezni és szép fejr színét veszteni kezdi.

Ezen három rendszabásnak pontos megtartása által, ha csak az idő egyébként kedvez, (a' minek ezen gyenge plántára igen nagy befolyása vagyon) mindenkor igen szép karviolt lehet nevelni. Azonban hogy ezen közönségesen kedvelt zöldséget, jó 's dudvátul kitisztított földbe kellessék ültetni, az magában is érthető. Továbbá olly helyet kell választani ha lehet, mellyet a' szellő szabadon megjárhat, hanem a' hová a' napnak sugárai nem igen 's nem állandóan sütnek.

Kalerábe (*Brassica oleracea gongyloides*). A' plánta két esztendeig magva pedig eltart öt esztendeig, és Martiusban kövér földbe kell vetni, 's könnyen bégereblyélni, öt nap multával szokott közönségesen kikelni, és Majusban vagy Juniusban egy lábnyira egymástul ültetetik. A' kalerábék között leginkább ajálhatni az angolt.

Karó répa (*Brassica oleracea Napobrassica*). Magva öt esztendeig, plántája kettőig tart, Majusban de csak ne igen korán, (mert igen bujan szokott másként hajtani,) középszerű földbe kell vetni, öt nap mulva kikél, ha ültetésre alkalmas egy és egy fél lábnyira kell egymástul Junius vagy Julius holdnapokban elültetni.

Kávébükköny (*Astragalus baeticus*). Ez, csak néhány esztendők óta lett ismeretes, mint igen egészséges és kellemetes pótléka a' kávénak, a' magva ollyan mint a' bükkönyé, csak hogy valamivel kissebb és laposabb, ezt Aprilistul Juniusig épen úgy, mint a' borsót lehet ültetni, 's szinte úgy kell vele bánni.

Krumpli, Kolompér, burgonya, bandurka (*Solanum tuberosum*). A' gyümölcs ha a' tél nem igen kegyetlenkedő, télen át kitelel, 's mindenféle földbe szaporán terem, egyébként ha kívül nem akarja teleltetni, tehát őszkor kiszedi, ha lehet száraz időben, és telelésre pinczébe vagy jó mély verembe teszi, mellyeket szalmával 's azután földel beborít, hogy a' fagy ne árthasson neki.

Ez a' gyümölcs annyira ismeretes felszámálhatatlan hasznaival, hogy a' vele való bánás módját hosszasan előadni, háláadatlan, hosszadalmas, sőt unalmas munka fogna lenni. Tudni illik mint egy hat hüvelyknyi mélységű gödröcskéket kapál az ember, és egy vagy ha igen apró két krumplit vet bé az ember és tüstént beborítja a' földel, egymástul mint egy harmadfél lábnyira. Az ültetés Aprilis vagy Majusban történik. Még azon földet is, mellyben len vagy téli repce volt, haszonnal lehet krumplival beültetni, mert ez Szent János napja körül megérvén, az úgy nevezett orosz koránti burgonyára alkalmaztathatik. Arról hogy a' bandurka mellé vagy nagy szemű babot lehet ültetni, már szözlöttünk.

Hogy a' burgonyának igen sokféle fajai vannak, az ismeretes; így példának okáért a' korántiak, mellyek közönségesen fejérek vagy sárgák, hosszukásak és egy kevésé laposak.

A' hollandiai vagy angol bandurka, ezek igen jó izük, hanem valamivel mélyebben kell a' többinél ültetni 's teljeséggel nem kell megkapálni, különben igen aprók szoktak teremni, ez a' fajta legalkalmasabb a' kertekben való ültetésre, legjelesebb közöttök az átaljában kedvelt Arakatsa.

A burgonyának minden fajtája főképp ha az idő kedvez, bőven szokott teremni; de lehet a burgonyát nem csak a mint közönségesen szokták gyümölcseéből, hanem magvából is szaporítani 's termesztetni, a magva virágzása után mingyárt látható; mert azon kis almácskákban, melyeket hajt, található. Ezt a magot rostán át mind addig mossa az ember vízzel még tiszta nem lesz, azután jól megszáritja, télen át jó helyen tartja, 's tavaszkor ritkán elveti: Az első nyáron a burgonya alig lesz nagyobb egy szerecsen diónál, 's nincs semmi íze, a következő nyárral, minekutánna télen által szorgalmatosan oltalmazta minden hideg ellen, kiülteti az ember, nagyobbra nőnek ugyan de még eledelül nem lehet használni; ha most ezeket harmadszor a földre bizza az ember, tehát nem csak tökéletes nagyságu hanem igen kellemetes ízű burgonyát nyer egyszersmint. Szokták tovább mások a burgonyának télen át, főképp a melegebb pinczében tartattak csiráiból hajtott gyökereit csirástul együtt kimetszeni 's elültetni; sőt még a vastagon hámzott héját is ha csak egy vagy két szem marad rajta, 's ez is mint a gyümölcs ugy terem.

Köles tulajdonképen a mezei vetemények közé tartozik, de minthogy madár eledelül is szokták használni, tehát a kanariai maggal a kertekbe is szokták vetni, ennek is számtalan fajtái vannak, szereti a könnyű fővényes földet.

Kömény (*Carum carvi*) a plánta eltart két esztendeig, és ugyan annyi ideig a magva, melyet csak a második esztendőben lehet aratai. Vetni Aprilisben vagy még Augustus-

ban is lehet, vetni középszerű földbe, a' magot bégereblyélni kell, 's mint egy két hüvelyknyi távolságra essék egymástól, ha a' fáradságot nem szánja az ember, Juniushan vagy Septemberben fél lábnyira egymástól elültetheti.

Kukoricza (*Zea mays*). A' plánta egy esztendeig a' magva pedig ötig szokott eltartani. Aprilis holdnapnak végével kövér földbe 12 hüvelyknyire egymástól ültetetik, öt nap mulva rendszerint ki szokott kelni. A' kukoriczának is igen sok nemei vannak, de legméltóbb 's figyelemre az apró felette lisztes olasz, melyet guarantinonak szoktak nevezni, 's főkép a' kertben való vetésre ajánlható, mivel kevés helyet foglal el, és négy holdnap mulva megéri.

Kigyó hagyma vagy **Roccambol** (*Allium scorodoprasum*). Ez inkább a' fokhagymák közé mint a' vöröshagymák közé tartozik. Izére nézve kellemetesebb mint a' fokhagyma, és csipősebb mint a' közönséges hagyma, és az a' különös tulajdonsága vagyon, hogy nem csak benn a' földben, hanem ha pálcza tétetik mellé, körüle fonodik és kívül is hajt hagymákat, melyeket ismét uj ültetésre lehet használni, úgy hogy ezt a' hagyma nemet az örökös hagymákhoz vagy mindég termőkhöz lehet számlálni.

Kalánlevelűfű (*Cochlearia officinalis*). A' plánta két esztendeig szokott tartani, 's szinte annyi ideig a' magva, ezt Aprilisben vagy Augustushan középszerű földbe kell, négy hüvelyknyire egymástól, vagy sorokként ültetetik.

Lavendula (*Lavendula spica*). A' plán-

ta telelő, 's így a' magva csak egy esztendeig tartható, Aprilisben kövér földbe két hüvelyknyire egymástól elvetni 's beborítgatni kell gereblyével. Juniusban ki kell ültetni. A' régi gyökereket el lehet tépdelni, 's Mártiusban vagy Augustusban szét ültetni; de arra kell vigyázni, hogy gyökereik mélyebben jöjjenek mint voltak.

Lencse (*Ervum lens*). Ezen növény is szinte inkább tartozik a' szántó földre, mint a' kertbe; a' plánta egy, a' mag két esztendeig tart, négy nap alatt kikél, közönségesen Aprilisben kell vetni.

A' lencsének is sok nemei vannak, van fejr gömbölyű, van sima, 's van pirosló, a' lencsét is lehet úgy természeteni vesszők mellett mint a' borsót.

Majorán (*Origanum Majorana*). A' plánta esztendeig 's a' magva is addig szokott eltartani, szereti a' jó 's kövér földet, Májusban kell vetni, ha az idő kedvez, hét nap lefolyta mulva csirázik, Juniusban fél lábnyira egymástól elültetetik.

Vagyon téli majoranna is (*Origanum heracleoticum*). A' plánta kitelel, magva egy esztendeig tart, szereti a' kövér földet, Aprilisben szokták vetni, Májusban vagy Szeptemberben a' régi töveket szét lehet szedni 's elültetni egymástól.

Mák (*Papaver somniferum*). A' plánta egy esztendő, magva kettőig eltart, Aprilis végével könnyű de kövér földbe kell vetni. Öt nap mulva kikél. A' máknak sok nemei vannak, de a' házi sükségre közönségesen csak a' kéket és fejrét szokták használni.

Pasternák vagy fejr gyökér (*Pasti-*

naca sativa). A' plánta két esztendeig, magva csak egyig tart, Martiustól Májusig jó földbe szokták vetni, két hét múlva kikél.

Petreselyem (*Apium petroselinum*). A' plánta két esztendeig, magva háromig szokott eltartani, Februáriustul kezdve Septem-berig mindig lehet vetni, de ha szép növést kívánja az ember, nem kell a' ganéjt kimélni, tizenkét nap múlva szokott kikelni.

Különös ajánlást érdemel minden petreselyemek között, a' csipkés vagy bodros petreselyem.

A' petreselyemnek zöldjét a' mint tudva van a' konyhába az étkekbe szokták használni, de használják a' gyökerét is — (*Apium Petroselinum* — *radice eduli* — *rapaceum*). A' plánta két esztendeig, magva háromig tart, szereti a' kövér földet.

Pimpinella (*Poterium sanguisorba*). A' plánta telelő, magva megmarad épségben két esztendeig, Aprilisben kövér földbe vették. Juniusban pedig elültettetik.

Portulak (*Portulaca oleracea*). A' plánta egyedül csak egy esztendeig szokott eltartani, magva két esztendő lesz, minden nemű földbe lehet vetni soronként vagy pedig ágyba, két hüvelyknyire egymástól vettetik, négy nap múlva ki szokott kelni 's Májusba fél lábnyira egymástul elültettetik. A' Portulaknak két neme vagyon melly leginkább szokott használtatni, nevelése nem nagy gondviselést kíván.

Raponcza saláta (*Valeriana locusta*). Némellyek mezei salátának, egerke fülnek is, vagy galambbegynek nevezik, a' plánta csak egy esztendeig szokott tartani, magva azon-

ban háromig, és Junius, Augustus, Septemberben, sőt még későbbben is szokták vetni. Az első vetésből már ősszel, a' másodikkal télben; de leginkább jókor tavasszal kellemetes és igen jó izü salátát ehetik az ember, a' mikor még semmi más zöld saláta nem kapható.

Lehet kitisztított borsó ágyba vetni, ha azt újra felássák, nem különben káposzta után is tüstént, mind a' két plánta megmarad egymás mellett, szintugy a' hol ugorka, hagyma, spinát, vagy saláta állott. Mennél tisztábban tartatnak a' fiatal növények a' gyomtól, annál szebben, annál bujábban emelkednek a' plánták 's annál inkább javul a' növény.

A' mag a' következő év Junius holdnapjában szokott megérni. Ha már a' mag kihulni kezd, tehát ideje tövénél lemetszeni, valami ponyvára vagy lepedőre kiterítgetni, ott megszáritani, kiesépelni 's kitisztítani.

A' nagy raponeza, vagy csomborka egészen különbözik a' másiktól, golyó forma gyökereket szokott hajtani, mellyeket őszkor vagy télben leforrázva salátának használnak, vagy a' zöltséges levesben főznek. A' plánta két esztendeig szokott eltartani, 's Aprilisben könnyű de jól megganéjolt földbe kell vetni.

Retek (*Raphanus sativus major*). A' plánta eltart két esztendeig, magva pedig ötig, középszerű földbe kell vetni. A' reteknek különféle fajtái vannak, legjelesebbek a' következők.

Nyari retek, ez kétféle kerekded és hosszú, ezt Májusban hat hüvelyknyire egymástól szokták a' földbe duggatni.

Téli retek, ez is szintén mint a' feljebbi két féle, hosszú és gömbölyű, Juniusban tizen-

két hüvelyknyi távolságra egymástul 's mint egy hüvelyknyi mélyen szokták duggatni.

Holnapos retek (*Raphanus sativus minor*) a' plánta egy esztendeig, magva ötig is eltart, Aprilistól Augustusig négy hüvelyknyire egymástul kell ültetni. Vannak igen sok nemei, ezek között legjelesebbek a' hollandiai sárga, a' vörös hosszas angol, 's a' vörös gömbölyű angol, továbbá a' korcs holnapos retek, a' bécsi sárga holnapos retek, fekete korcs holnapos retek, fejer holnapos retek, vörös hosszú champaniai retek, végre a' pisztráng retek.

Répa, fejer répa, őszi répa (*Brassica rapa*) a' plánta két esztendeig, a' magva háromig eltart. Tavaszkor vagy Kilián napja után szokás vetni hat hüvelyknyire egymástul. Négy nap mulva kikél. Vannak különféle fajtái: ugymint korántiak, vagy is az ugy nevezett májusi répa, hollandiai, kerek, sárga 's fejer; az első féle a' legkellemetesebb ízű, 's már Mártius végével vagy Aprilis elejével jó földbe vettetnek, szorgalmatosan ki kell gyomlálni, 's úgy megritkítani, hogy egyike a' másikatul nyolcz hüvelyknyire essék.

A' legjobb nemű répákhoz tartoznak a' bajor répa és a' Teltani, ezeket télen át igen jó enni, nem is szükséges, nehogy igen nagyra nőjjenek, kövér, hanem fővényes földbe ültetni, 's nyolcz hét mulva kiszedetnek, és telelésre pinczébe tétetnek.

A' nagy német répát mind a' konyha, mind a' marha számára lehet nevelni.

Téli répa (*Brassica napus*) ennek a' plántája két esztendeig szokott eltartani, tudni illik Septembertől kezdve a' következő év szent János napjáig. Magva három esztendeig

épen megmarad és September elején vagy néha korábban is hat vagy nyolcz hüvelyknyire egymástul elültetetik.

Czukorrépa vagy kerekrépa, (*Beta vulgaris rubra*) a' vörös répának egy fajtája, a' plánta két esztendeig, magva négyig eltart, Aprilisben közészerű földbe egy hüvelyknyi mélyen duggatják, hat nap mulva kikél. Juniusban két lábnyi távolságra kell elültetni egymástul. Ezen répát a' gazdák közönségesen a' marha kedvéért nevelik, leginkább pedig a' tehenek számára, mert igen téjszaporító; ez azon répa, melyből czukrot és syrupot készítenek, sőt még dohány pótlékul is lehet leveleit használni, ott hol a' dohányt nem, vagy igen keveset termesztik.

Vörös répa vagy czékla, (*Beta vulgaris cicla*) a' plánta két esztendeig, gyökere négyig szokott eltartani. Aprilisben jó kövér földbe vetik, és vagy ugy használják, a' mint vetve van spinatnak, vagy pedig Juniusban elültetik két lábnyira egymástul, hat nap mulva közönségesen ki szokott kelni.

Sárga répa, Murok répa, (*Daucus Carotta*) ennek is több fajtái vannak, ugy mint hollandiai, koránti's melegági; az utobbiak ugyan nem lesznek nagyok, de négy hétel hamarébb használhatók, mint a' későbbi fejér sárgások és vörös sárgások. A' plánta két esztendeig, magva ötig szokott eltartani, megelégszik közészerű földel. Mártiusban hat hüvelyknyire egymástul szokták vetni, három nap mulva kikél.

Ruta (*Ruta graveolens*). A' plánta telelő, magva két esztendeig szokott maradni, Aprilisben kövér földbe, négy hüvelyknyire vette-

tik egymástul, és Juniushan egy lábnyira egymástul elültetetik.

Rozmarin (*Rosmarinus officinalis*). A' plánta állandó 's jó helyen eltéve kitelel ha csepegekbe vagy ládákba ülteti az ember a' télnek békövetkezésével. A' Rozmarin magva eltart egy esztendeig, és Aprilisben kövér földbe három hüvelyknyire vettetik egymástul, Juniushan pedig kiültetetik.

Szokás azonban a' Rozmarint máskint is szaporítani, tudniillik homlitani, avagy oltani is; de mind a' két mód mellett arra kell vigyázni, hogy se a' homlitások, se az oltványok ne legyenek napmelegének kitéve, 's a' hely inkább nedves mint száraz legyen.

Saláta (*Lactuca sativa*). A' plánta rend szerint egy nyárnál nem tart tovább, de van téli fejes saláta, melly télen át is eltart, magva jó állapotban marad négy esztendeig is. Mártinstól fogva, minden holnapban lehet egész Augustus végéig ültetni kövér földbe. A' magvát vetni kell, 's öt nap múlva kikél. A' salátának igen sok fajtái vannak; de ajánlásra érdemesek, a' nagy sárga ásiái, a' nagy sárga herczegfő, a' nagy sárga berlini, fejes vér saláta, vagy a' pizstrang saláta, barna nagy berlini; ez belül sárga, a' czukor vagy svédfő, a' mogulfő, a' közönséges, a' jókori vaj saláta, a' koránti sárga, a' hollandiai fejes saláta, koránti sárga kőfej, 's téli fejes saláta, ezt Augustusban vetik, 's a' tél beköszöntése előtt nyolez hüvelyknyire egymástul kövér földbe elültetetik; tavasszal szorgalmatosan megkapálja az ember 's ganéjlével megöntözi, erre hamar fejbe hajt, és így a' többinél hamarébb lehet használni.

Kötni való saláta, az az nyári Endivia,
lásd Endivia.

Sátorja (*Satureja hortensis*) ez a plánta, mellyet nem csak a' babba mint fűszerszámot szoktak használni, hanem a' mellj egyszerűsmint a' csirke pecsenyének különös jó ízt ad, egy esztendeig szokott eltartani, valamint a' magva is, megelepszik bár minő földel 's ott a' hová egyszer vetette az ember, magátul is megterem, 's alig lehet kiirtani. Mártiusban vagy Aprilisben ritkán 's három újni távolságra egymástul kell vetni. Ha valaki a' gyöngé plántáeskákat, a' mi ugyan nem szükséges, elültetni akarja, tehát ezt Május holnapban tegye, 's mindég fél lábnyira egymástul.

Sóska (*Rumex scutatus*) A' plánta állandó, magva csak egy esztendeig tart, Aprilisben kövér földbe kell vetni, 's Juniushan egy lábnyi távolságra elültetni.

Skorzoneria (*Scorzonera hispanica*). A' plánta állandó, magva három évig eltart, Mártiusban közepszerű földben négy hüvelyknyire vetik egymástul, magvat csak a' második esztendőben hord, a' nélkül hogy a' gyökérnek ártana.

Spanyol bors (*Capsicum annuum*). A' plánta egy esztendeig tart, magva háromig; ezt jo kövér földbe három hüvelyknyire egymástul kell vetni, Aprilisben, és Majusban kiültetni.

Spárga vagy Nyúlárnyék (*Asparagus officinalis altilis*). A' plánta állandó 's telelő 's eltart hat vagy hét esztendeig, a' spárga egy a' legegészségesebb vértisztító növények közül. Lehet a' spárgát, de igen soványan és vékonyan vadon is találni, 's csak szorgalom és munka által nemesítetett meg, sokat mester-

kéltek és munkálódtak, mint lehessen szép fejér, lágy és vastag spárgát nevelni, de legbiztosabb a' legegyszerűbb mód. A' spárgát két móddal nyeri az ember, vagy magból, vagy gyökérből; a' magot vagy őszkor vagy tavasszal az e' végre különösen elkészített földbe kell vetni. Csak három esztendő múlva lehet az eddig magokra hagyott fiatal plántácskákat kiszedni, 's egymástul egy lábnyira igen mélyen kiásott és jól megganéjolt földbe, melly mindazonáltal könnyű legyen kiültetni; a' spárga ágynak, a' mennyire lehetséges, nyílt és a' napnak jól kitett fekvésének kell lenni. Minden plánta mellé pálezát kell szúrni, úgy hogy ennek csúcsa az ágyba kilátszassék. A' következő esztendőben jó megérett lóganéjjal kell az egész ágyat bétakarni, 's ezt a' mint a' föld felengedett, vigyázattal bekapálgatni kell, 's ezt a' bánásmódot minden esztendőben hasznos sőt szükséges ismételni. Áprilisben és Májusban a' gyökerek sarjadékaikat hajtani szokták, de ezeket ha szép Spárgát kívánunk, sem az első sem a' második esztendőben nem kell lemeteszni, hanem erősödni engedni. Csak a' harmadik esztendőben tanácsos minden gyökert legszebb hajtásától megfosztani, 's ekkor néhány sarjadékot rajta kell hagyni, mivel másként az anyagyökér igen elgyöngülne 's elerőtlenedne. A' hajtások szárait ősszel egy lábnyi magasan a' föld színe felett lemetszí az ember, hogy a' megmaradt száruk által a' gyökér folyvást levegőt szívhasson. Egy czél irányosan elrendelt Spárga ágy tíz egész tizenöt esztendeig szokott gyümölcsözni.

Spenat (*Spinacea oleracea*), a' plánta egy évig, magva pedig öt vagy hat esztendeig

szokott eltartani. Vetni Mártiusban jó kövér földbe soronkint szokás, hat nap mulva az ép és egészséges mag kikél. A' Spinátnak több nemei vannak, a' legközönségesebb a' keskeny levelű és a' széles levelű.

Az angol Spinat (*Rumex patientia*), ez vagy tavasszal vagy ősszel jó, de nehézkes földbe vettetik, és eltart több esztendőig. Ez sok levelet szokott hajtani, melyek leszedetnek 's úgy mint a' spinatot szokás megfőzetnek. Izére nézve az angol spinát a' közép utat tartja a' spinat és a' sóska között, 's minthogy egy a' legelső zöldségek közül, 's nevelése olly igen könnyű, tehát megérdemli, hogy ajáltassék.

Témutka (*Thymus vulgaris*) a' plánta kiálja a' telet, magva két esztendeig tart, Aprilisben vagy Mártiusban szokták vetni 's pedig jól megganéjolt földbe. Májusban fél lábnyira egymástul elültetetik, magva elvettetése után rend szerint nyolcz nap mulva kikél, fűszer-számkint használtatik a' konyhában.

Torma, tengeri retek (*Cochlearia armoracia*) a' plánta állandó 's nem magvazik; szaporítani különféle módon lehet:

1^{ör}. A' gyöngé fattyú hajtásokat, ujnyi hosszúságra levagdálja az ember mingyárt tövénél tavaszkor, és azután két ujnyi mélységű árkocskába egy lábnyira egymástul függőlegesen bedugja az ember jól megganéjolt földbe, 's a' mennyire lehet, egyenes sorba, hogy a' dudvát annál jobban kiirthassa azután az ember. Tél közelmégével mind hosszú ganéjjal beborítja az ember; — a' három egymásra következő esztendőben kíméli az ember, és

úgy bizonyos lehet, hogy szép és kellemetes ízű tormát szedhet.

2^{or}. Tavasszal vagy őszkor, az anyagyökérről három hüvelyknyi mélyen levágja a koronát az ember, 's egyenes sorba két lányira egymástul 's egy lányi mélységű árkocskába ülteti jó kövér földbe, 's ebből mind szép és vastag száraz lesznek.

3^{or}. Szokás még a' hosszú mellék gyökereket is levagdalni, azután egy hosszú árkot csinálni, 's a' tormát egymás mellé belé rakni rézsunt 's földdel beborítani; ezt néhány esztendeig folytatja az ember, mindenkor ki kiszedvén, és ismét elültetvén a' tormát. Ezen bánásmód által a' gyökér igen megerősödik.

Tök (*Cucurbita pepo*). A' plánta csak egy esztendeig, magva pedig háromig is eltart, a' magvából olajt szoktak ütni. A' tökmagot Májusban jó kövér, egy keveset nedves földbe kell ültetni, egy hüvelyknyi mélyen, két lányi távolodásra egymástul, hét vagy nyolcz nap mulva, ha az idő kedvez kikél, főkép ha olyan helyre jut, hol a' nap hozzá férhet, és elegendő tágasságú helye vagyon a' szerte szét folyhatásra, minthogy igen sok szára vagyon.

Ha valaki nagy és szép tököt akar nevelni, legbiztosabban jut hozzá, ha úgy nevezett fészket csinál neki; ez a' következő módon történik: egy gödröskét kell ásnia, ezt jó ganéjjal megtöltvén, egy arasnyira könnyű földet tesz reá, 's a' magvat béduggatja.

A' töknek eddig legalább harmincz ismeretes elfajzása vagy neme vagyon. A' legismertesebbek közülök: a' mázsás tök, a' fejer mandola tök, vagy a' mint nálunk nevezik, úri tök, ezt sütvé enni szokták; a' disznó tök,

ez mint a' konyhán savanyítva, mint könnyű 's jó ízű eledel, mint pedig megsárgultan a' sörtések számára használtatik; a' lopó tök, Herkules buzogánya, Törökesalma tök, az apró kis tökök közül sok mint színére, mint formájára nézve gyönyörködtető, ilyenek: a' körtvély, az alma, 's dinnye tök; az utóbbi inkább lapos mint hosszú, 's egy kevés száraz húsa van.

Tzukur Gyökér (*Sium Sisarrum*). A' plánta kitelel, magva eltart három esztendeig. Martiusban és Novemberben középszerű földben szokták vetni, azon plántácskákat, melyeket Novemberbe vet az ember, a' következő esztendőben egy lábnnyira egymástul kell elültetni.

Ugorka (*Cucumis sativus*). A' plánta csak egy esztendeig, de a' magva eltart hat vagy nyolcz esztendeig. Az ugorka szereri a' jó kövér és nem igen száraz, de még is könnyű földet; innét van, hogy száraz esztendőben hacsak nem öntözik különös szorgalommal, az ugorka nem terem. Az ugorkát lehet fészekben is nevelni, biztosabb azonban és szaporább is sorba árkoeskába, csak ne felette sűrűn vetni, az ágy közepén, úgy hogy mind a' két oldalról kiterjeszthesse szárait; legjobb, ha egy gyökér a' másikatul hat hüvelyknyire esik, jó meleg időben közönségesen öt vagy hat nap múlva kikelnek az egésséges magvak. Régi magot mindenkor tanácsosabb vetni mint frisset, szokták a' vetés előtt vékony gyöles rongyba kötni, 's néhány napig lágy meleg vízbe mártva hagyni, ez által feldagadnak és könnyebben kelnek ki.

Szokták még az ugorkát plántálni is, tudniillik, korábbi gyümölcs reménységében me-

legágyba vetik, 's ha a' mag kikelt 's negyedik levelét hajtani kezdi, elültetik.

Lehet még az ugorkát falon is nevelni, az az: olly fal mellé kell az ágyát csinálni, hova a' nap sugárai melegen sütnék, itt azután spalier (szőnyeg) gyanánt felfolyatni kell engedni; e' szerint azt tartják, mint korábban, mint szebben, mint jobban gyümölcsöznek.

Minden plántán vannak több virágok, melyek nem gyümölcsöznek, és ezek azért vízi virágoknak neveztetnek; ezeket legbiztosabb ha lecsipdesi az ember, másként a' plánta erejét igen elosztják, 's nem jól 's keveset gyümölcsözik. Úgy hiszik a' fűvészek, hogy ezen virágokban vagyon azon hímpor, melly a' nő virágnak termékenyítésére szükséges.

Az ugorkának igen különféle nemei vannak. A' nálunk használatban lévő ugorka közönségesen hosszú szőrös szárat hajt. Van azonban ollyan is, melly egy lábnyi szárnál nem hajt hosszabbat, ezt leginkább tanácsos hidegebb vidékeken nevelni, minthogy korábban is hoz, 's gyümölcse kisebb lévén, bésavanyításra igen alkalmas. Harmadik fajta, a' fejér és zöld ugorka, igen hosszú gyümölcse; de ezen fajta sokkal alkalmasabb a' meleg ágyba mint a' szabadba.

Az ugorkát minekelőtte tökéletes nagyságát elérte volna, kell leszedni, 's vagy ecetbe vagy sós vízbe becsinálni. Szokták néhol a' tökéletesen megérett ugorkát tök káposzta helyett használni, 's igen kellemetes ízűnek mondják, a' bánásmód épen ugyan az, melly a' tökkel.

Zsázsa vagy rezsuka (*Lepidium sativum*) a' plánta egy esztendeig, magva háromig

szokott eltartani, jó időben Mártiusban, szokás szerint pedig Aprilisben lehet vetni, három vagy négy nap mulva kikél.

Indus zsázsa (*Nasturtium Indicum majus* — *Tropaeolum minus*). A' plánta egy esztendeig, magva három esztendeig tart, Aprilisben közönséges földbe egy lábnyira egymástul és egy hüvelyknyi mélyen kell duggatni. Ez elfolyik a' földön, 's azért többnyire kert gátok mellé vagy falak mellé szokás ültetni, hogy magasra felkapaszkodhassék, vagy pedig szép virága miatt egy kis pálczát tesznek mellé, hogy reá tekerődzhessen, 's magasra emelkedhessék, ezen növénynek virágát saláta helyet, zöldelő magvát még meg nem érik, Kaporka (Kappern) helyet szokták használni.

Zsálya (*Salvia officinalis*). A' plánta télen is szabadban maradhat, magva eltart négy esztendeig, Mártius holnapban kövér földbe szokták vetni, Májusban pedig egy lábnyira egymástul elültetik.

Zeller (*Apium graveolens*). A' plánta két esztendeig, magva pedig háromig épségben marad, meleg ágyba, Aprilisben kövér földbe vetik. Tizenegy nap mulva kikél, Juniushan egy lábnyira egymástul kiültettetik. Ez a' növény szereti a' kövér földet, de ez ne legyen igen könnyű, különösen ajálhatni a' hollandiait 's a' esipkéset.

**Mit kell az esztendőnek minden
holnapjában vetni, vagy ültetni,
vagy átaljában mire különösen
figyelmezni.**

Ambár ezen munkácska első osztályjában mindenütt kijelentetett légyen a' vetésnek ideje, még is ezen feljegyzése a' holnapponként véghez viendő kerti foglalatosságoknak felette alkalmatosnak és hasznosnak találtatott, mint-hogy az emlékező tehetséget segíti, minthogy igen könnyen megtörténhetne az, hogy az ember azt, a' mit Januáriuus holnapban kellene teljesítenie, Februáriuus holnapra gyakran kárával és szembetűnő hátramaradásával halasztja.

JANUÁRIUS.

Rendszerint, mind azon növényeket, a' melyeket ebben a' holnapban kellene vetni, nem kaphatja az ember hamarébb, mintha azokat Februáriuusban veti el. Vannak mindazonáltal olly esztendők is, melyekben kivételképen a' Januáriuus némelly magvaknak elvetésére sokkal alkalmasabb, mint a' Februáriuus, sőt a' Martius is. Olly kedvező időben tehát, ha mind az a' minek Novemberben és Decemberben elkészülni kellett, a' mi alatt

leginkább a' trágyázást és földforgatást értem, a' következőkhez lehet látni:

1^{ör}. Az úgy nevezett alvó veteményeket elvetni, vagy béduggatni. Ha tudni illik a' föld nincs megfagyva hanem felengedett, ha csak nem igen nedves vagy iszapos, tehát bátran lehet koránti borsót, vagy pedig gyalog vagy úgy nevezett pattogó paszulyt, vagy spárga magvat minden aggódás nélkül ültetni. Az illy nemű növények minden veszedelmeztetés nélkül könnyen elszenvedik a' földben való hosszas fekvést — ezek mintegy átalusszák a' durva telet és ugyan azért neveztetnek alvó magvaknak. A' mint az idő tavaszlani kezd, legott csirázni kezdenek, és ez által igen megelőzik a' többi későbben ültetett plántákat, a' mellyek hasonneműek, és csak a' tavasz felderültével tétettek a' földnek ölébe.

2^{or}. Mindent a' mi a' melegágyakhoz szükséges, jó idején készítse el az ember, hogy annak idejében készen legyen.

3^{or}. Állandó lágy időben a' hosszú szálú szalmás ganéjjal körülkötött Articsókákat szükséges szellőztetni, ellenben a' mint hidegebb időt várhatni, szorgalmasan be kell fedni.

4er. A' szorító fagy által őszkor ültetett 's kivont plántáknak, úgy mint: a' salátának, andiviának, angol spinátnak 's epernek megmeztelenítetett szárait földdel kell betakarni, ne hogy kifagyjanak.

5^{ör}. A' mi ne talán az időnek mostohasága miatt a' téli zöldségből vagy gyökerekből künn maradt, szorgalmasan a' pinczébe kell takarítani, de azt a' mi magnak van szánva, ott kell hagyni.

6^{or.} Szemesen meg kell vizsgálni a' pinczében a' telelésre eltett zöldségeket, nem muto-gatja e itt vagy ott magát rothadás; a' hol valami kárt lát az ember, onnét mingyárt el kell pusztítani, nehogy a' rothadás a' többi növényeket is megragadja.

7er. Enyhes időben ki kell nyitogatni a' pincze torkát és szelelő lyukakat, éjszaka idején azonban ismét be kell duggatni.

8^{or.} Szedje az ember minden tavaszra szükséges magvait jó rendbe, tisztogassa szel-őztesse ki, 's a' mi ne talántán kifogyott, azt pótolja ki.

FEBRUARIUS.

1^{ör.} Ezen holnap, főképen a' vége felé már alkalmas a' kert művelésére, azért ha csak a' föld a' fagytól felszabadult, és nem felette nedves, nem csak a' Januariusban említett borsót és paszulyt, ha valamikép elébb elmu-lasztotta, hanem salátát, petrezselymet, spi-nátot, tzukor gyökeret, czikoriát, káposztát, és hagymát kezd vetegetni, nem különben mu-rok vagy sárga répát, jó mélyen felásott 's felforgatott földbe.

2^{or.} A' meleg ágyat elkészíteni szükséges, hogy jókor lehessen ültevény plántákat kap-hatni, legelőször karfiolt, koránti kalerábét, fejer káposztát, zellert és hagymát. — Mind ezt rendessen felosztott osztályokba. Azonban a' későbbi kiültetésekre nem szükséges most vetni, ezekre a' szabad ég alá lehet vetni. Ezen holnapnak végével lehet az ültetendő hagyma czikkeket vagy gerezdeket duggatni.

3^{or.} A' többi kerti foglalatosságokat lásd Januarius holnapban.

MARTIUS.

1^{ör}. Mindenek előtt a' borsó és a' paszuly-nak ültetéséhez kell fogni.

2^{ör}. Mind azt a' mit az elébbi holnapban mondottunk az első és második szám alatt, több fűszerszámként használt növényekkel együtt kell vetni, úgymint: ánist, kalánfűvet, kaport, zsázsát, themutkát, sátorját, köményt, portulakot, Scorzoneriát, apró holnapos retket és káposztát.

3^{ör}. Ha az idő megengedi, tehát szükséges a' koránti burgonyát ültetni, 's melléjük ugyan azon egy lyukba mindenkor egy vagy két szem borsót vagy paszulyt kell vetni, ezek felette jó teremnek és a' borsó nincs annyira kitéve a' verebek pusztításának.

4er. Most lehet a' virágágyakat és rabátokat lavendulával, Ysoppal, téli majoránával, fodormentával vagy themutkával beszegni, az az: körülültetni, de ne ugyan azon helyre jussanak, a' hol voltak, legalább az utóbbinak minden másod évben kell helyét cserélni, ha azt kívánja az ember, hogy nevededjen. Ugyan azt tegye az ember a' sóskával, melly minden harmadik, legfeljebb negyedik esztendőben friss helyet kíván, nem különben a saláta nemű plántákkal, p. o. a' pimpinellával, tovább az angol spináttal és zsályával.

5^{ör}. Mogyoró hagymát és tzukorgyökér csirát ültessen az ember. Ezen holnap alkalmas friss spárga ágyak elrendelésére és ezé irányos elkészítésére.

6^{or}. Ezen holnapnak vége felé lehet már koránti és bekros babot is ültetni.

7er. Legottan a' mint a' fagyok szünni kez-

denek, a' spárga ágyakrul le kell a' szálas ganejt gereblyélni, az elrothadtat ellen békapálgatni, de vigyázva, nehogy a' hajtásnak indult gyökerek megsértsenek. Hasonlóképen szabad levegőt kell bocsátani az articsókákra a' trágya takaró levétele által.

8or. Tisztítsa meg a' jó kertész, a' téli káposztát, téli salátát, spenátot, 's mind azt, a' mi télen által épségben maradt, hogy mostanlag annál gyorsabban eredjen a' növésnek.

9er. Magvazásra kiültetnek mindennemű káposzta, kalerábe, gyökér és répa fajták, valamint veres hagymák és foghagymák.

10er. A' fiatal vetéseket, és más fiatal palántákat száraz és fényes napon keveset meg kell öntözgetni, szellőztetni, a' dudvát, ne hogy a' kedvező növést akadályoztassa, szorgalmasan kigyomlálni, 's ott a' hol a' szűkségen felül sűrűn állanak, meg kell ritkítani.

APRILIS.

1ör. Ezen holnapnak első felében, mind azt a' mit az ember Martiusban elmulasztott, véghez hajtani kell.

2or. Második felében ezen holnapnak májusi répát, holnapos retket, kores retket, veres répát, salátát, kék káposztát és fejéret kell vetni, 's minden egyéb gyöngé plántácskákat, melyeket a' hidegtől való félelemben vetni nem lehetett, most kell elvetni, szükséges még ezen holnapban spárga borsót, közönséges borsót, teengerit és articsókát. Ha a' szárazság nagy, tehát tanácsos a' borsó számára készített rovátkákat megöntözni, mi előtt a' borsó beléjök tétetik.

3or. Tovább most kell már burgonyát ül-

tetni, és a' holnapnak vége felé ugorkát, folyó paszulyt, törpe paszulyt koránti hasznóvételre, és sárga paszulyt.

4er. A' korán vetett 's most már néhány hüvelyknyire felnőtt borsót, paszulyt és salátát meg kell kapálgatni és töltetni. A' borsót ugyan sokan nem szokták megkapálni, hanem azt gondolják, hogy eleget tettek, ha pálczákat szúrtak mellé; de a' tapasztalás bizonyítja, hogy a' borsó a' kapállás után felette sebesen nő 's bővebben is terem, és így a' megkapálást nagy haszna miatt nem tanácsos elhagyni.

5^{ör}. Az első vetési borsók mellé, minek utánna a' negyedik szám szerint bánt vele az ember, vesszőket kell szurni.

6^{or}. A' salátát elültetni kell, ha már szükséges nagyságához jutott; tovább elültetni való még a' fejes saláta, koránti kalerábe, fokhagyma, articsoka hajtások, nem különben spárga gyökörek.

M Á J U S.

1^{ör}. Ültess borsót, vess holnapos retket és zsázsát, az az: rezsukát. A' száraz időről a' borsó ültetésnél lásd Aprilt.

2^{or}. Most kell vetni a' későbbi karfiolt, kalerábét, majoránt, ugorkát, tököt, a' késői vörös káposztát és kelt, de kiváltképen a' nyári retket, brokkolit, 's mind azt, a' mit az efféle veteményekből nem vetett, vagy a' mi ki nem kelt.

3^{or}. Midőn a' cserfa fakadni kezd, gyalog paszulyt, gyöngy és czukor borsót kell ültetni.

4er. Mindenféle káposzta nemeket, ha már az elültetésre alkalmas, el kell ültetni, va-

lamint a' salátát is. Ha ezen idő tájban az idő felette száraz, tehát tanácsos a' káposzta fajták elültetése előtt a' felásott földet jól megöntözni, hogy a' gyöngye plántáskák tüstént eledelt és táplálatot találjanak, de még azon földet is, melyben a' kis plánták vetve voltak, megöntözni kell, hogy gyenge töveik el ne száradjanak, 's még egy kevés föld rajtok is maradjon. Ugyan ezen öntözést tanácsos az ültetésre következő napokban szorgalmasan teljesíteni.

5^{ör}. Most már az articsókákat minden takarótul fel kell szabadítani, a' sarjadzásokat elválasztani, a' burgonyát, borsót, babot, fejes salátát megkapálgatni, 's általjában figyelmetesen megnézegetni, nincs e valahol kapálgatni való, tovább szorgalmasan gyomlálgatni, 's a' hol madarak által kedvelt vetemény van, gallyakkal befedezni. A' nagy paszulyt, a' mint csak alul virágozni kezd, mindjárt meg kell első virágjaitól fosztani, ez által jobban gyümölcsözik.

6^{ör}. Állandó szárazságnál, habár minden másod órában megtörténhetne, szorgalmasan meg kell öntözgetni az apró plántákat, hogy ez által a' földi bolha elűzettsék.

Az első virágzatú borsókat, vagy is a' mellettök lévő vesszőket meg kell jegyezni, hogy ezeknek gyümölcse meghagyattassék magnak, ezekből azután jövődében korábbi gyümölcsöt várhat az ember, a' kikelő hagymákra is kell ügyelni, 's azon iparkodni, hogy mindennemű ellenségeiktől jó korán megoltalmaztassanak. Ki kell jegyezgetni a' szép saláta fejeket, nem különben a' legszebb karfiol bokrokat magnak,

's három lábnyi magosságú pálczákat kell melléjük szúrni támaszúl.

7er. A' melegágyban lévő növényeket mind inkább inkább a' friss levegőhöz kell szoktatni, 's az arra valókat ki kell a' szabadba ültetni.

8^{or}. A' ganéjrakást felforgatni kell, 's a' kigyomlált dudvából új ganéjrakást kell készíteni.

JUNIUS.

1^{ör}. Gondoskodni kell a' saláta-, petreselyem-, nyári retek-, téli andiviárul, (de mind ezekből csak a' kinek mint tetszik) vessen a' kerti gazda téli retket is.

2^{or}. Fejér káposztát ki kell ültetni, nem különben porrét 's kalerábét, petreselyem gyökeret, de soha frissiben trágyázott földbe, zellert, veres répát, késői karfiolt, portulakot és majorannát.

Ha az idő az ültetésre igen száraz, tehát az ültetés előtt vizet kell öntögetni a' lyukakba.

3^{or}. A' spárga ágyakat ki kell tisztítani, 's más egyebet a' mi megkívánja.

4er. Zellert, porrét, petreselymet, kélkáposztát meg kell kapálgatni, 's a' burgonyát feltöltögetni. Kapálgatás és töltés között különbség vagyon. Az utóbbi által a' földet gyűjti az ember a' növény töve körül, melyet azonban az angol, és hollandiai burgonya nem igen szeret, minthogy ez által a' gyökér' kisebb szálain csupa apró gyümölcs terem, minden esetre előbb szükséges a' bokor körül lévő dudvát kiirtani, nehogy a' növény táplálójátul megfosztassék, vagy gyümölcsözéstül akadályoztassék.

5^{ör}. Azon nyári retket, melyet megkülönböztetett jóságúnak talál az ember, ki kell szedni, 's különösen ültetni, hogy így jó maghoz juthasson az ember, ezután ezen retkeket szorgalmasan kell öntözni, hogy mennél jobban hajtsanak és mennél előbb magvazzanak.

6^{ör}. Téli retket ezen holnapnak közepe táján kell vetni.

7er. Zsályát, méhfüvet, borsikát és a' többi le kell vagdalni téli haszonvételre.

8^{or}. A' windsori babot megvizsgálgatni kell, valjon nincsen e tetütől ellepve, 's ha úgy találatnék, vékony szárait le kell vagdalni addig, a' meddig az ártalmas féreg béborította. (Ha számosan és átaljában találkoznak rajta, ez rendszerint nedves aratásnak hirdetője szokott lenni.

9er. Bodza virágot kell gyűjtögetni, 's jövendő haszonvételre, (de ne a' napon) meg kell szárítgatni; a' kék káposztának, májusi és őszi répának érett magvát le kell szedni, kiszellőztetni 's eltenni. A' megérett borsót is bé kell gyűjteni, de mindenkor arra kell vigyázni, hogy ne kézzel szakítassék a' borsó, mert ezen bánás mód által nagy kárt okoz magának az ember. Minden bizonnyal még egyszer annyi borsót fog az aratni, a' ki ollóval vagy késsel vagdalja le, mint az, a' ki kézzel.

10er. A' bab és borsó mellé szorgalmasan pálczákat kell szűrni; 's a' ki a' fáradságot nem sajnálja, ugyan ezt tegye az ugorkával, mihelyt bajszoikat hajt, 's azt fogja tapasztalni, hogy ezen munkája bőven megjutalmaztatik.

JULIUS.

1^{ör}. Azt kell elvégezni, a' mi Juniusban meg nem történt, 's most elkerülhetetlenül megtörténnie kell.

2^{or}. Őszi, bajor, kerek és kvaka répát, téli retket, nyári endiviát és más egyéb saláta nemeket kell vetni, szintúgy téli spinátot is. Lehet még ezen holnap elejével borsót, vagy alaesony bokros paszulyt is ültetni.

3^{or}. Megürült borsó 's paszuly ágyakba kék káposztát, kalerábét és téli endiviát vagy répát kell ültetni.

4er. A' kék káposztát fel kell töltögetni, mellyet jókor 's soronkint kell ültetni, 's ezután néhány hét múlva még egyszer fel kell a' földet töltögetni a' sorokbul kapával, hogy így ujontan minden dudva kiirtassék.

5^{ör}. Mogyoró hagymát 's veres hagymát, mihelyt szárok megdülni kezd, ki kell szedni, és szárazba tenni, szintúgy kell bánni a' majorannával, zsályával és méhfűvel annyiszor, a' mennyiszer elegendő nagyságra jutottak.

6^{or}. A' magnak elvetett vetemények után kell nézegetni, valjon megérett e valami, 's ezen esetben le kell szedni.

7er. Nem kell egy este is elmulatni a' szomjazó növényeknek megöntözését, de leginkább az új ültetéseket.

AUGUSTUS.

1^{ör}. Az első nyolczad napban téli káposztát kell vetni, ha mind eddig meg nem történt, ugyan ezt lehet tenni a' többi káposzta nemekkel, a' mezei téli salátával 's a' téli hagymával.

2^{or}. Most a' fokhagymát ki kell szedni 's szárazba tenni.

3^{or}. Szent János hagymát, gyöngy hagymát és karviolt kell ültetni.

4er. Az andiviát ki kell tisztogatni, megköltözni, 's lassan lassan sárgulásba hozni.

5^{ör}. Este felé meleg időben meg kell öntözgetni a' kikelt téli káposzta plántákat, leginkább a' földi bolha elűzése végett, azután meg kell vizsgálni, nem érett e meg valahol valami mag, hogy ez bégyűjtessék, mivel ez a' holnap a' megaratásra nézve a' legfontosabb.

6^{or}. A' kakukfűvet és lavendulát le kell vagdalni ezen holnap végével, legutoljára ebben az esztendőben.

7er. Új epret kell ültetni, vagy a' régi gyökereket más helyre ültetni.

S E P T E M B E R.

1^{ör}. Téli spinátot kell vetni, szinte mezei salátát, de csak a' holnap elején.

2^{or}. A' holnap végével mogyoró hagymát kell duggatni.

3^{or}. Fövényt kell hordatni 's rostáltatni a' zöldségeknek bérakására.

4er. A' burgonya kiszedéséről kell gondoskodni, úgy mint minden egyéb gumó 's gyökeres zöldségekről, 's ezek közül tüstént a' legszebb és legjobb darabokat magnak kell kiválasztani. Mindenek előtt meg nem kell felledkezni a' kvaka répárul, mivel hamar megrothadni szoktak.

O C T O B E R.

1^{ör}. A' téli káposztát el kell ültetni, szin-

te a' salátát, veres káposztát, czukor gyökeret 's petrezselymet.

2^{or.} A' burgonyát szorgalmasan kell kiásatni, 's télire jól eltenni, nem különben porret, répát, a' holnap vége felé káposztát, 's végtére kalerábét.

3^{or.} Ha engedi az idő 's környülállás, tehát a' kerti földet fel kell ásatni, ha lehet egészen, ha nem, legalább annyit, a' mennyiben tavaszkor az első vetés történik, ugyan egy úttal meg lehet trágyázni is.

4^{or.} A' holnap vége felé ki kell tisztogatni a' spárga ágyakat minden dudvátul, a' szárazakat egy tenyérni magossáig kell meghagyni, 's azután rövid trágyával befedezni.

5^{or.} Az andiviát ha hogy derek érkezne-nek, a' pinczébe kell letenni; ha derek még nem tapasztaltatnak, tehát elég ideje a' jövő holnapban.

6^{or.} A' paszuly és borsó ágyakat is ki kell tisztítani, 's a' pálczákat száraz helyre tenni.

7^{or.} A' micsoda magvak a' mult holnapban meg nem értek, azokat most leszedni kell, 's szorgalmasan fedél alá gyűjteni, 's a' jövő évben avatandó magra a' legszebb plántákat kell hagyni.

NOVEMBER.

1^{or.} Ezen holnap elején még mind azt, a' mit a' mult holnapnak végével vetni elmulasztott az ember, el lehet vetni.

2^{or.} Ha még mind eddig meg nem történt, zellert, endiviát, porrét, kalerábét, karó répát a' pinczébe kell tenni, a' finomabb gyökér nemeket tiszta homokkal borítja be az ember, ugyan ebbe lehet a' fejér répát 's czi-

koriát a' szívéig beültetni, hogy a' téli holnapok alatt hajtsanak, 's mindig fris saláta lehessen az asztalon. Szinte karviol plántákat, mellyek a' szabadban nem nőttek fel egészen, a' szárazba lehet tenni, mellyek ha a' pinczék egy kevésé világosak, rőzsákat fognak hajtani, ha földdel megtelt ládákba ültettetnek.

3or. A' kinek házánál nincs elég helye a' burgonya, sárga répa 's ehez hasonlóknak eltakarítására, az néhány rőfnyi mélységű gödröket ásasson magának a' kertben valami száraz helyen, rakja ki az alját homokkal, 's bátran bele rakhatja az érdeklött növényeket, 's fedezze bé azután deszkákkal és szalmával.

DECEMBER.

1ör. Ha a' vidék' éghajlatja 's az idő kedvezése engedi, úgy nevezett alvó magvakat *) kell elültetni, lásd Januárus Nro 1. — úgy mint: paszulyt, de csak a' nagyobb fajtából, borsót, — sárga répát, cichoria gyökeret, kék és fejer káposztát, paszternákat, petrezselymet, salátát, nyári endiviát, temutkát, zellert, czukor gyökeret.

2or. Az artiesókákat mindjárt ezen holnapnak elején, ha még a' multnak végével meg nem történt, egy tenyérni magosságra a' földtől le kell vagdalni, 's földdel jól beborítani,

*) Az illy vetéseknek haszna minden esetre szembetűnő: mert 1ör. A' téli erőt magába veszik, az az: a' nedv télen át jobban beszívatik a' föld által, 's jobban is benne marad, mert tavasszal a' földnek nem kell felásatni, következöleg ki nem párologja. 2or. Sokkal szebben és jelesen sokkal gyorsabban fel nőnek, több gyümölcsöt is hordanak, mint azok, mellyek tavasszal jutnak a' földbe.

nagy fagyoknál vagy szálas trágyával, vagy kender pozdorjával kell befedni.

3^{or.} Minden megürült ágyakat mélyen fel kell ásni, 's ganéj lével megöntözni. A' soványokat egyveleg trágyával kell beborítani, a' ganéjdombot is jó megforgatni 's ganéj lével megöntözni.

A' zöldség beszédéséről és elta- karításáról.

Articsóka. Ha fiatal, avagy egy esztendő növények, tehát késő ősszel, hosszas árkot kell csinálni, melly mint egy lábnyi mélységű legyen, és a' plántákat ebbe kell ültetni, miután leveleikből csak három hüvelyknyi hagyott meg, a' mint a' tél beköszönt, legott földdel kell beborítani a' sorba ültetett plántákat. Tavasszal ha azt hiszi az ember, hogy derek nem jönnek többé, ismét kiveszi a' kertész, 's elrendelt helyeikre elülteti; vagy ott helyben is hagyhatja, de leveleit ismét levágdalja, 's nem csak hogy földdel körül töltögeti, hanem be is borítja, 's tél közelgetésével friss lótrágyával betakarja, 's pedig egy lábnyi magasságra. Tavasszal mikor derektól nem lehet tartani, részenkint le lehet venni a' trágyát, és más haszonra fordítani: ha az idő langyul, tehát a' hátramaradt szálas trágyát leszedni szükséges, de a' rövidet rajta hagyni, vagy a' plánták' tövére kapálni, de vigyázva ne hogy a' gyökerek megsértessenek. Ha nedves vagy rothadott ganéjt venne az ember, mind ez, mind a' föld megfagyna 's a' plántáknak igen ártana.

Bab, paszuly, mindennemű babot — ha csak jól megérett, a' padra lehet kiönteni hüvelyestül, de ha ettől megtisztult, legjobb zsacsókban vagy fiókokban tartani. Ha ta-

vasszal némelly szemekben lyukak mutatkoznak, melyeket férgek rágtak, azon nem kell megütközni, hanem bátran elültetni, mivel csirájok még mindig jó 's sértetlenül marad. Sőt sokan azt vitatják, hogy az illy megkezdett babszemek (a' borsóval szintúgy van a' dolog) még korábban kelnek ki mint más szemek, minthogy a' nedveség jobban behathat, 's így a' növést jobban előmozdithatja.

Borsó. Ezekkel ha megérték szintúgy valamint a' babbal kell bánni. Lásd bab.

Canariai mag. Ha magva 's szalmája megsárgult, lemetszetik 's csomókba köttetik, ezen csomókat valami száraz helyen tartja az ember, egymásra téve, úgy hogy egy kevésé megmelegedjék, azután a' mag könnyebben hull ki.

Az egerek ezt a' magvat igen szeretik, még a' kertben felmásznak a' kalászkokra 's lekoppasztják. Azért iparkodni kell, hogy a' megérett kalászkok mennél előbb betakarításanak.

Czikoria salát. Ősszel kiásatik, 's az a' melly téli használásra vagy on szánva, a' pinezébe fris fővénybe takarítatik, de úgy, hogy a' fő a' szívvel együtt kimaradjon. Ha a' fővény igen megszárad, meg kell öntözni. Ha egy darab ideig így tartattak itt, 's a' levelek vidámon nőnek, tehát ledörödelni kell és salátának használni, minthogy épen olyan izök van, mint a' téli endiviának, 's igen egészségesek. — A' ki endivia magot kíván, az a' pirosló 's tarkálló plántákat hagyja meg a' szabad kertben, minthogy meg nem fagynak.

Endivia — téli Endivia. Tél felé, ha az ember észre veszi, hogy nagy fagyok

közelgetnek, melyeket a' plánták el nem tűrhetnének, legott ki kell szedni, 's a' pinczében fővény vagy földbe ültetni.

Hagyma. Ha a' hagymának szára magától megdűlni tetszik, tehát akkor ki kell venni, főkép ha a' hagyma felett a' szára lágyúlni kezd, ennek nincs bizonyos ideje. — A' hagymát száraz szellőnek megjárható padra vigye az ember, a' hol a' fagyoknak békőzelgeséig megmaradhatnak, hogy jól kiszáradjanak, azután ha jól kiszáradtak, a' hely miatt egy rakásban is megmaradhatnak, de olly helyre tétessenek, a' hol a' fagy nem éri, ha még is megfagynának, csak békével kell hagyni, magoktól felengednek, csak arra kell vigyázni, hogy az ablakok tárva legyenek a' szellőnek. — A' hagyma kiásásánál, azokat melyek laposak, teljesek és fényesek kiválasztja az ember, 's mint alul, mint felül jól megtisztítatnak, 's magvazásra eltéttetnek. Ha némelyek történetből vagy szántsándékkal a' földben maradtak, 's teljességgel épen maradtak, még sem alkalmasok a' magvazásra. A' legkisebb hagymákat ültetésre lehet használni, és pedig a' következő módon. Kiválasztván az apróbbakat, (és pedig mennél kisebbek, annál jobbak e' célra) legott a' mint fűteni kezdenek, deszkácskákra a' kályha mellé kell rakni, mennél vékonyabban tétetnek egymás felett, annál jobb. A' kiszáritás által megfosztatnak erejüktől, úgy hogy magszárakat nem hajthatnak. Tavaszkor úgy valamint más hagyma 5—6 hüvelyknyi távolságra 's 1½ hüvelyknyi mélységre az újakkal nyomatnak a' földbe, úgy hogy a' csira fel felé áljon, Ezen hagymák kimondhatlan gyorsan nőnek, 's két-

szer vagy háromszor is nagyobbak lesznek, mint a' frissiben vetettek. Ha azonban találkoznának némelyek közöttök, melyek magba akarnának hajtani, tehát ki kell húzni azokat 's használni.

Mogyoró hagyma. Ezen hagymát rend szerint Jakab napja körül kell kiszedni, ha tudniillik a' szára sárgulni kezd, vagy már épen száradni, legjobb szép napon kivenni, hogy a' kertben kiszáradhassanak, és azután szellős padra vitessenek, a' hol kiválasztatnak; a' kisebbek elültetésre, a' nagyobbak a' konyhába rendeltetnek. Ha szép mogyoró hagymát kíván az ember, jó féle földet kell neki adni, 's ha télen át szabadba akarja hagyni, tehát egy tenyéryi magoságra lótrágyával kell beborítani, 's ugyan ezen trágyát nyáron át is rajta lehet hagyni.

Káposzta. A' fejer fejes káposztát néhány héttel Szent Mihály napja után, mi előtt a' derek beköszöntenek, levágtatik, 's vagy mint savanyú káposzta hordóba tétetik, vagy hogy édesen használtassék, szellős helyre tétetik, 's mind addig ott tartatik, míg a' kemény fagyok bé nem állanak. Ki lehet még tövestül is húzni, 's a' kertben gyökerével felállítani, 's úgy kitelelni engedni, vagy a' kertben valami jó helyre beásni, p. o. fák alá a' hol az északi szelektül annyira mennyire megoltalmazva vagyon. Szokás még a' kertben vermet ásni, (homokos helyek a' legjobbak e' czélra) alul a' fenekére egy kevés szalmát kell tenni, a' levagdalt káposzta fejeket, vagy mindenestül torzsástul 's gyökerestül reá rakja a' kertész, erre ismét szalmát rak 's

így tovább végtére földet halmoz reá, kemény telekben lehet hosszú trágyával is befedni. Csak attul lehet ezen bánás módnál tartani, hogy az egerek kárt okoznak. Jó pinczékben, vagy szükségben szellős padokon ha csak fagy nem bántja ott, minden esetre legjobb a káposztát eltakarítani.

Kávé bab. A' mint a' hüvelyek száradni kezdenek, a' bab szemek megértek. Hogy kávénak használtassanak, barnára megperkeltetnek, 's úgy kell velek bánni a' mint a' kávéval szokás.

Karfiol. Ezt mi előtt a' fejr sűrű virág elváldogálni kezd, le kell vágni, mert egyébként magba hajt. Ősz felé mikoron rend szerint mindég szebbek a' virágok mint nyárban, a' legegészségesebb és legkésőbbi bokrok kiválasztatnak, hogy rózsájokkal együtt, melyek körül a' levelek betördeltetnek, kivétesenek, mi előtt a' derek megérkeznek, a' szárazba valami jó pinczébe tétessenek, a' hol télen át épen megmaradni szoktak.

Kalerábé. Őszkor minekelőtte a' derek ártani kezdenének, levagdaltatik, 's a' pinczében száraz fővényben rakatik. De majd csak nem jobb, ha úgy bánik vele az ember mint a' fejr káposztával 's vermekbe teszi. Itt sokkal épebben és izletesebben megmarad, csak hogy a' leveleket a' szivéig levagdálni kell.

Krumpli, burgonya vagy bandurka. A' koránti fajt jókor, szent Mihály nap előtt négy héttel szedi ki az ember a' földből, (az úgy nevezett orosz burgonya már Julius végével megéri) a' többi fajt szent Mihály nap után a' derek előtt szedik ki 's vagy pinczékben, vagy vermekben eltenni.

Mák. Legott a' mint a' mákfejek megsárgulni 's magva hamvasan barnulni kezdenek, leszedetnek, a' fejek megnyitottnak késsel 's a' mag kiveretik.

Pasternák. Ezzel szinte úgy mint a' sárga répával bálni.

Petrezselyem. Ez gyökerével megmaradhat a' földben, mert nem egy könnyen fagyhat meg, főkép ha a' kisebb keményebb fajtából való. De hogy ha a' nagyobb, lágyabb édesebb fajtából való, tehát ki kell szedni, mivel télen át könnyen megfagynak, és így legbiztosabb kiásni 's pinczébe lerakni.

Porre. Ez a' legnagyobb telet is kiálja a' szabadban. Mindennapi haszonvételre fővénybe a' pinczébe lehet tenni, vagy a' kertben alkalmas helyre gyökeret gyökerhez tenni, 's szalmával betakarni, hogy a' mikor szükség vagyon rá, kivehesse.

Portulak. Ez ugyan ki nem állja a' telet, de bésózva télen át meg lehet tartani.

Retek. — Téli retek. — Őszkor kivéte-
tik a' földből 's a' pinczébe fővénybe tétetik.

Repce. Közönségesen Sz. János napja körül megérik, 's úgy mint a' len kinövetik, vagy lemetszetik 's csomóba kötve a' szabadban felfüggesztetik, ha az idő kedvező, de minden esetre vigyázni kell, hogy a' madarak pusztításainak ne legyen kitéve, legjobb szellős padra tenni, hogy ott megszáradhasson és megérhessék, egymásra kell rakni, hogy megfűljön. Ha megszáradt, kicsépettetik, szellős helyen zsacszóban felfüggesztetik, gyakran meg kell nézni, hogy meg ne dohosodjék. A'

nyári repcével melly aratáskor szokott megérni, szinte úgy kell bálni.

Répa. Octoberben kiásatnak, 's minekutánna a' levelétől megfosztatott, 's vagy pinczében, vagy a' kertben homokba berakva el-tétetik. A' legjobbakat magnak kell választani 's félre tenni a' pinczében vagy kertben. Künn lehet ugyan a' szabadban is hagyni, ha csak a' tél nem igen kegyetlen, meg nem fagynak. A' konyhára valókat ritkán lehet új esztendőn túl megtartani úgy, hogy íze megmaradjon. Ezen szabástól egyedül csak a' hollandiai sárgás májusi répa vétetik ki, ezeket őszkor vagy Augustusban is lehet vetni, 's nagy haszonnal. A' bajor répát is el lehet hosszas ideig tartani.

Répa vörös. Szent Mihály nap előtt kiásatnak, mert nem igen álják ki a' deret, annál kevesebbet a' fagyot. A' kiásás után egy halomba veti az ember, betakarja földdel, hogy néműkép oltalmazva legyenek a' fagytól. A' télnek közelítésével a' kertben gödröket csinál az ember, és szintúgy bánik vele az ember, mint a' sárga répával. Ha a' fővény a' pinczében igen megszárad, tehát megnedvesíteni kell, ha azt akarja az ember, hogy télben ne hajtsanak, tehát a' tetejükön mindenkor le lehet zöldjökkel egy szeletet vágni, ez teljességgel nem árt, mivel nem olly könnyen rothadnak mint a' sárga répa vagy a' zeller. Ha néhánynak le nem vagdalja az ember a' zöldjét, 's úgy ülteti a' pinczébe, hogy a' szíve fedezetlenül marad, tehát igen szép leveleket hajtanak, mellyekkel télen a' tálakot lehet ékesíteni vagy spenátnak használni. —

Magnevelésre a' középszerűeket választja ki a' kertész, leginkább pedig arra vigyázzon, hogy sötét vörösek legyenek, ezeknek szívét meg kell hagyni.

Savoyi káposzta. Ha még jó be nem borúlt, akkor legjobban lehet a' konyhában használni. Ha a' fejek már jól megkeményednek, akkor megfásul, és nem olly kellemetes ízű. Télben gyökerestől kiszedi az ember, 's a' kertben alkalmas helyre elülteti, egy fejet a' másik mellé, itt jól kitelel a' hó alatt, 's a' konyhán hasznát lehet venni. Magnevelésre a' legnagyobbakat, legfodrosabbakat kell választani, 's különös helyre takarítani, a' fejeknek keményeknek kell lenni, különben elfajúl. Tavasszal szabad a' napnak kitett helyre tenni, tetejüket egy keveset kinyitni, hogy a' szív annál könnyebben kitörhessen.

Skorzonner gyökér. Téli haszonvételre a' pinczébe valamint a' sárga répa eltakarítatik. A' szabadban télen át is megmaradnak. Ha megfőzik, és úgy készítve mint a' spárga, ízére nézve ettől nem igen különbözik.

Spárga. Szent Mihály nap után, még a' föld nyitva van, mindig lehet új plántákat ültetni. A' spárga ágyakon le kell a' spárga szárát vagdalni, mikor fagyni kezd, de ne hamarébb, úgy mindazonáltal hogy egy tenyérnyire felmaradjon, a' tél közelgetével egy pár hüvelyknyi magoságra ganéjjal betakarja az ember az egész ágyat, 's tavasszal beásatja a' trágját; ha nincsen megérett trágya, más-sal is lehet, csak hogy gazdagabban.

Hogy télen át is spárgát metzhessen az

ember, a' következendő módon kell vele banni: Végy egy czukorüveget, töltsd meg spárgával, 's azután önts reá annyi sós vizet, míg az üveg megtelik, ezután valami edénybe kell tenni, ezt annyira kell vízzel megtölteni, hogy a' spárgás üveget egy tenyérnyivel felül haladja, azután tűzhöz teszi, 's mind addig ott hagyja, míg forrni kezd, ezután leveszi, egy ujnyiig meleg vízzel megtölteni, 's erre azután olajt önteni, holyaggal vagy papirossal bekötni 's biztos helyre eltenni. Ha belőle használsra vesz ki, az üveget mindég jó bekötni kell, 's olajt rá önteni, hogy az ártalmas levegő hozzá ne járulhasson, különben a' spárga elromlik egészen.

Téli hagyma. Fejér és vörös. A' fejér hagyma melly hosszúkás jobbnak tartatik. A' magvát April közepéig kell vetni, János napja körül, jól felásott földbe egy lábnyira egymástul elültettetnek, minden lyukba 3 vagy 4 plántát dug az ember, miután a' szárát felülről levagdálja. Az öntözést növények előmozdítása kedvéért nem kell elmulasztani. Ezek télen át, minthogy meg nem fagynak, a' szabadban maradnak.

Tök. Ezt szent Mihály napja után szedik le, ha magvat gyűjtött az ember, sertésnek adja; hogy a' tököt savanyitva enni szokták, nem szükséges mondanom.

Ugorka. Az ugorkáról a' hordóba csináláson kívül nincs mit említeni. Van azonban a' magva eltartásáról, 's nevezetesen 1^{ör}. Kitisztításáról, ez legjobban vitetik véghez, ha az ugorka hossza szerint ketté metszetik, a' mag levestül kiszedetik, egy edénybe téve

4—6 napig úgy marad, hogy forrásba jőjjön. Ha az ember észre veszi, hogy a' folyadék mint az élesztő emelkedni kezd, tehát kiszedi rostára teszi, 's mind addig öntözi vízzel, míg a' mag megtisztul. 2^{or}. A' magvak tartása iránt tudni kell, hogy ezt a' magot az egerék igen szeretik, azért szellős és száraz helyen kell tartani, legjobb ha szabadon függ a' zsacszó.

Mire kell vigyáznia, ha maga akarja nevelni a' kertész a' magvakat.

A' ki zöldsége magvát maga akarja nevelni, ez igen sok hasznót szerez ez által magának, leginkább ha valami finomabb nemű zöldségét termeszteti, minthogy meggyőződve lehet, hogy jó 's valóságosan azon zöldségből, melyből kíván, vagyon magva. A' mag nevelésnél mindenek előtt vigyázni kell:

1. Arra kell ügyelni, hogy minden zöldségből, melyből magvat kíván az ember, a' legszebb gyümölcs választassék ki magzásra. Jó fajbul rendszerint jó fajt kaphatni. Már jó idején meg kell jegyezni a' magnak szánt gyümölcsöt, ne hogy valaki más haszonra fordítsa, 's átaljában míg a' mag meg nem érik, békével kell hagyni. Mindenkör hasznosabb a' gyümölcsöt hosszabb mind rövidebb ideig érni engedni, 's több darabot meghagyni, minthogy egy két gyökeret könnyen baj érhet, 's nem minden esztendőben terem egy formán a' gyümölcs, főkép ha nedves nyár van. Azért eleve gondoskodni kell, hogy bőségesen gyűjtessék mag, ne hogy a' fősvénykedés által jövőendőben szükségét kénytelenítessék szenvedni a' kertész.

2. Az alkalmas 's a' mag leszedésre ked-

vező időt el nem kell mulasztani, ha korán szedik le, nem eléggé érett, 's így megfonnyad, ki nem kél, 's jó növények helyett, nyomorult plántákat kapni. Ha későn szedik le, a' java kihull, 's a' veszteség kipótóthatlan.

A' gömbölyű magok hüvelyben vannak, ha a' hüvely sárgulni kezd, vagy éppen felpattanni készülnének, tehát ideje a' magot leszedni, de a' mennyire lehetséges, száraz időben kell e' foglalatoságnak megcsinálni. Néha megtörténik, hogy éppen a' mag szedéskor állandóan eső esik, 's hogy attul lehet tartani, hogy a' mag mind megromlik, ekkor kénytelen az ember a' magot időnek előtte begyűjteni, 's a' mit megmenteni lehet, megmenteni, habár néhány hétig tovább kellett volna állania is. Ha száraz és szellős helyre tétetik, megfonnyad ugyan, de ha a' jövő esztendőre nincs más mag, meg kell elégedni ezen erőszakosan megérlelt maggal. Azért minden esetre tanácsos sőt szükséges, hogy mindenemű veteményekből néhány évre előre legyen mag bőven, ahogyan mostoha esztendők jönnek, magán segíthessen az ember, 's ne legyen kénytelen hármassal áron valamit venni.

Ha a' mag beszédve, megtisztítva 's szárítva van, (a' megtisztítást késő őszig, vagy éppen télre lehet halasztani, ha csak jó száraz helyen tartatik) jó helyre kell tenni. E' végre legjobbak a' gyolcs zsacsók. A' fiókok 's más egyéb fa edények ha béborítatnak, nem olyan jók, mivel nincs a' magnak elég szellőzése, 's így könnyen mindenféle férgek támadhatnak benne, mellyek a' magot csomókba gyűjtik és haszonvehetetlené teszik. Ugyan

ezen férgek miatt szükséges a' gömbölyű magokat, mellyeket jövődöre eltenni akar magának, az esztendő lefolytában, a' zsacskókból gyakrabban kiszedni és megvizsgálni 's kiszellőztetni. Azon fővényben melly a' maggal együtt a' zsacskóba jön, sok insectum töljások találatnak, mellyekből moly támad, 's a' magot annyira megrontja, hogy rossz 's hasznavehetetlen lesz. Legjobb azonban a' magot valami skatulyában vagy fiókban mind együtt tartani, ha gyöles darabot terpetin olajba mártva dug a' mag közé, szinte jó toll csőbe kámfort tenni 's bedugva a' mag közé tenni, akkor nem egy hamar fogja a' féreg megtámadni a' magokat.

Munkába 's bajba telik ugyan a' magtermesztés, szükséges a' zsacskókra czédulákat tenni, mellyeken mind a' magnak neve, mind az esztendő feljegyezve legyen, de e' fáradság gyönyörűséggel is jár, 's bizonyára néhány garas és forint az erszényben marad. Mert nem csak a' mint feljebb mondtam, bizonyosan tudja az ember, micsoda magva van, hanem növényeit tökéletesítheti is.

3°. Azon plántákkal, mellyekből magvat kíván szerezni az ember, tavaszkor vigyázva 's figyelmetesen bánjon. Mihelyt Aprilisben az idő langyosodni kezd, 's éji derektól nem kell tartani, mindjárt mind azon magnak szánt plántákat, mellyek télen át vagy pinczében, vagy gödrökben tartattak, a' szabadba kell ültetni, 's pedig olyan helyre hogy a' nap érhesse. A' káposzta fajokat soha sem kell közel ültetni egymáshoz, mert könnyen elkorcsosúl-

nak a' himpor által, mellyet a' szél, egy virágrúl másra kap. Ugyan így van a' dolog a' répa fajokkal.

Majusi répából azonban sok vidéken vagy épen nem, vagy nagy bajjal lehet magot kapni, ha a' következő módon nem bánik vele az ember: A' magvat tudni illik mindjárt Jakab nap az az: Julius 25én kell vetni. A' tavaszkor vetett, ugyan szinte magba hajt, de meg nem ér. Ezen Juliusban vetett mag meglehetősen répát terem, mellyeket Sz. Mihály napja után két vagy három héttel, kiszednek a' földből 's vagy pinczébe, vagy kerti vermekbe leteszik. Tavaszkor ha derektól nem kell tartani, magzásra alkalmas helyekre ültettetnek. Az ültetésnél arra kell vigyázni hogy az alma mélyebben jöjjön a' földbe, a' szive azonban kívül maradjon, ha közepén elég magasan kihajtott, be kell földdel borítani, ne hogy a' magvazó szarat a' szél ki ne törje. Átaljában pedig tanácsos, minden növény szarat karóhoz kötni, ne hogy a' szél kitördelje.

Ha a' káposzta fejek mellyek magvazásra rendeltettek, olly keményeknek látszatnak, hogy félni kell hogy a' magszár ki nem törhet, akkor keresztvágást kell csinálni. Ha pedig a' virágzáskor, apró fekete bogarak, vagy földi bolhák mutatkoznak, tehát napfénynél szorgalmasan meg kell öntözni vízzel, mivel másként bémásznak a' virágba, 's a' fiatal maghüvelyeket megrágják, úgy hogy vagy keves, vagy épen semmi magot sem lehet kapni; 's ezen öntözést mind addig kell folytatni, míg el nem virultak.

A' pasternák és hagyma mag felszedésénél igen vigyázni kell. Mikor a' pasternák mag már érni kezd, soha sem érik meg egyszerre a' mag, hanem néhány magszemek hamarébb érnek meg mint mások, a' középsők leghamarébb 's így az éretteket mindig le kell szedni. A' hagyma mag érését arrul lehet megismerni, ha a' maghüvelyek sárgúlnak, 's felpattanni kezdenek. A' mint ezt a' kertész észre veszi, le kell a' bojtokat szaggatni, 's tüstint zsákba tenni, másként a' mag könnyen ki hull. Ezután valami szellős padlásra kell önteni, hogy ott meg száradjon. De a' magvat hüvelyéből nem lehet hamarébb kihozni, mint ha télben jó fagyok 's fényes napok vannak, ekkor ki kell dörzsölni, 's szitán át kitisztítják.

Némelly jelek az idő változásairól.

A' konyhakertnek hasznos alkalmaztatása 's művelése mellett, igen sokat tesz, ha a' lehetőségig előre tudja az ember, minő idő leend, vallyon korább, vagy később száraz, vagy nedves é? meleg vagy hideg é a' tavasz vagy nyár? Ha vaktába tenne valamit, ennek néha bal következései is lehetnének, p. o. ha valaki magnak szánt növényeit, mivel meleg nyarat remélt, korán ültette ki, 's azután még hideg vagy derek jönnének, nem veszne é minden el? vagy ha ollyast, a' mi száraz földet szeret, nedves helyre ültetne, 's most reá nedves nyár következne, jó gyümölcsöt lehetne é várni? Nem volna é munka, mag, vetés, mind oda? Tehát hogy az illy fontos dologban a' lehetőségig biztosan tehessen valamit az ember, a' következő sok tapasztalásokon épült észrevételekre ügyeljen az ember.

Koránti 's jó tavasz következik, ha:

1) Sz. Mihály napja után nem következtek ártalmas hidegek és derek, akkor a' májusi napok se lesznek hidegek.

2) Ha Sz. Mihály napja, az az Sept. 29én, és Sz. Gallus napja az az Octob. 16án száraz idő volt.

3) Ha az őszi jó volt, ha csak volt mindig száraz 's fényes, mert illy őszi nedves tavasz jó.

4) Ha az elő tél jó, ha Decemberben, Januáriusban, Februárius közepéig jó idő volt.

5) Ha a' gólya jöttkor sokat kelepél.

6) Ha Martiusban sok szelek vannak, tehát szép Május következik.

Ellenben ha a' Martius szép és zöld, akkor hideg jó, 's ha Februáriusban langyos időben a' legyek játszanak, akkor még Húsvét után derek jönnek.

Azt is szokták mondani, fejér Karácsony, zöld Húsvét.

Ha tavasszal, midőn a' káposzta palánták kikelnek, még kemény derek következne, tehát este felé minden aggodalom nélkül hideg vízzel kell megöntözni, 's a' dér nem fog ártani, mert a' vizet 's nem a' plántát éri.

Jó nyár következik:

1) Ha a' tél kemény, de Májusig nem tart, 's ha langyos tavasszal éjszakai szelek voltak.

2) Ha Martius, Aprilis vagy Május két első hetében nap fogyatkozás volt.

3) Ha tavasszal áradások vannak.

4) Ha tavasszal vagy nincs köd, vagy sok van.

5) Ha a' kökény Május előtt, vagy 15. Májussal virít.

6) Ha a' bodza Sz. János napkor 's hamar elvirít.

7) Ha Májusban nincsenek derek.

8) Ha a` Martius nedves, a` Junius is az.

9) Ha télben gyakran hó esik, 's mi előtt
a` régi felolvadna, új borítja, ekkor közönsé-
gesen szép és száraz nyár lesz.

KASSÁN, 1834.

WERFER KÁROLY CSÁSZ. HIR. PRIV. ACADEM. KÖNYV-
NYOMTATÓ' ÁRUJA.